

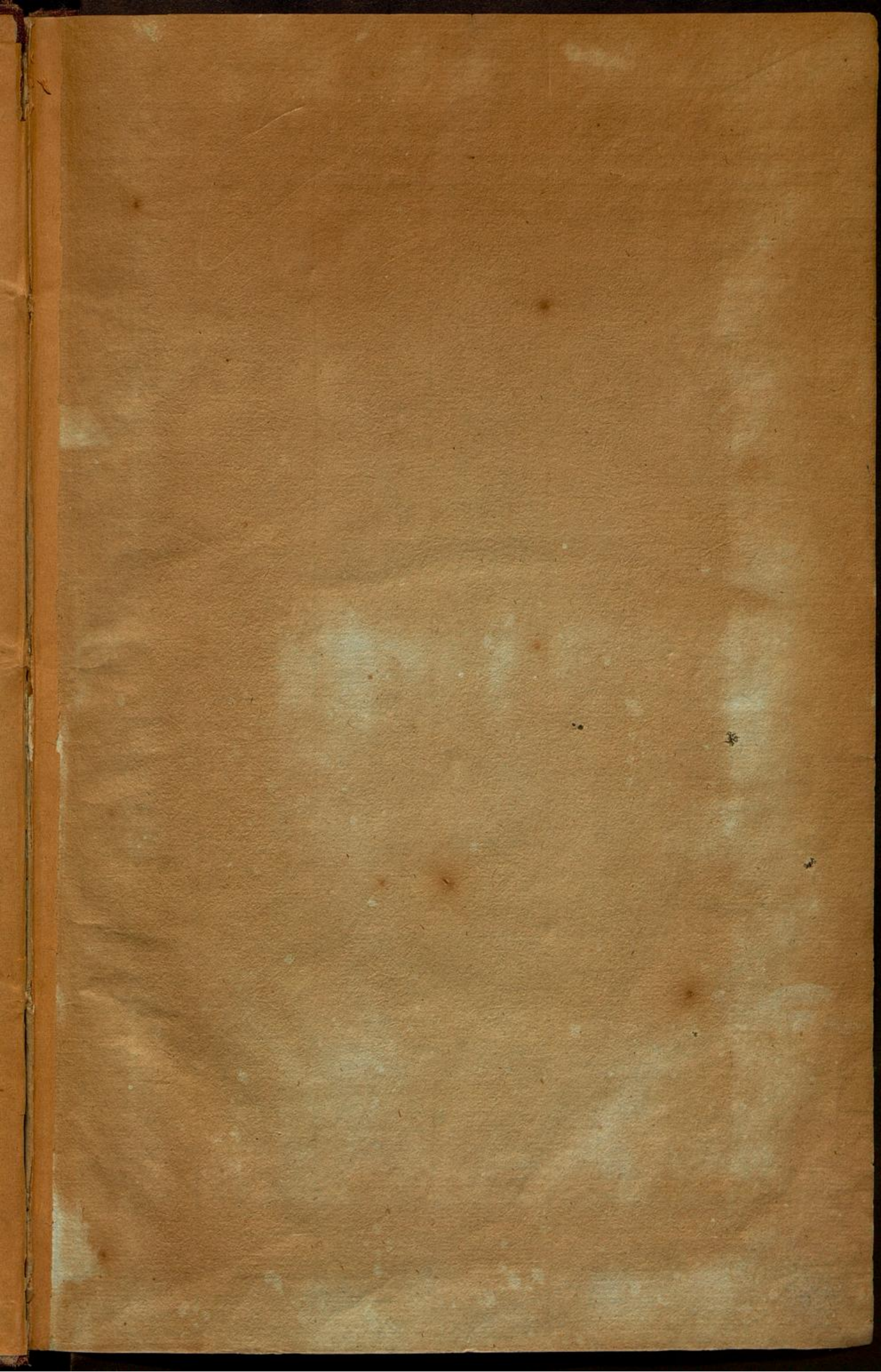
Wiener Stadt-Bibliothek

6171

B

REIFFENSTUEL,
VIENNA GLORIOSA.

Auctor Ignatius Reiffenstuel S. J. perspicua brevitate, quidquid tempore
illo signum visum fuit oculis legentium sistit. Descriptio haec vernacu-
lum in sermonem translata et typis data fuit Viennae 1713.

Vogel specimen biblioth. Germ. Austr. P. I. p. 202.

Catalogo inscriptus pag. 333.

3120
3

VIENNA GLORIOSA,

ID EST

Peraccurata & Ordinata

DESCRIPTIO

Toto Orbe Celeberrimæ

CÆSAREÆ

NEC NON

ARCHIDUCALIS

RESIDENTIÆ

VIENNÆ.

UNA

Cum Plateis, Templis, Palatiis,
Ædibus, Ærariis, ac Armariis, & figuris
Æneis, omnibus tam Intraneis, quàm Extraneis
sciendi cupidis, utilissimè in lucem
exposita.

VIENNÆ AUSTRIÆ,

Typis Joannis Georgii Schlegel, Universitatis
Typographi, Anno 1703.

Prostat apud Adamum Damer, Bibliopolam, vulgò im Zwettshof.

VIENNA

GLORIOSA

IN

Paracelsus & Ordines

DESGRIPITIO

Tabulae

CASSAREAE

IN

ARCADEIS

RESIDENDAE

VIENNAE

MDCC

Cur Placis, Temporis, Palatii,

Abdus, Atrius, ac Antrius, & huius

Alia, omniaque tam huius, quam huius

hanc cupis, ut illud in lucem

excolis.

VIENNAE

Typis Joannis Georgii Bohneri, Universitatis

Imprimis, Anno 1703.

Forma et ad hanc formam, Bibliopoli vulgo in 2. 1703.

TITULUS I.

Antiquus Urbis Viennensis Status.

Vienna, de qua nobis fermo est, inter reliquas decorum prerogativas non in minimis numerat, quod ab inmemorabili prorsus tempore sua deducat Exordia, & tot inter rerum vicissitudines, bellorum tumultus, hostium direptiones semper victrix evaserit, & cujusdam in morem Antæi toties prostrata semper fortior, totque post funera velut alter Phœnix gloriosior sit renata; Celebrantur undique Thebæ, & Athenæ, ac propter vetustatem suam honorantur è pulpitis, prædicantur è rostris, publicis in Lycæis dilaudantur, quarum tamen nec disjecta reperiuntur rudera, sed teste Ovidio: *Quid Pandionia restant mihi nomen Athenæ vacua, & inania nomina circumferuntur: ubi tamen à tot sæculis Vienna adhuc integra permansit, & gloriosissimam, qualem oculis coram cernimus in Civitatem excrevit: si itaque ob solam vetustatem suam jactantur civitates aliæ, eò quod ut cum Cicerone loquar, antiquitas proximè ad Deos immortales accedat, non parva Civitati nostræ accrescet gloria, quòd Urbes quasque nobilissimas ætate suâ non contingat solùm, sed supercendat. Et verò licet hac in re nil certi statuendum putem, cum ipsi inter se, quorum de hoc discernere intererat Authores dissentiant, unanimi tamen cum illis sensu pronuntio, Antiquissima Viennensis Urbis esse primordia. Testantur hoc vetusta prorsus monumenta nostro adhuc sæculo Viennæ reperta, ac ad Lazii in annotationibus lib. I. Chron. Vien. cap. I. adducta, in quibus anni à mundo condito 2550. 3899. 4016. &c. Cum diversis Urbis nominibus Hebraicis litteris, quæ tamen nomina in allatis litteris non reperi, legabantur insculpti, quæ tempora si cum temporibus combinentur, Viennam centesimo octavo circiter anno post Egressum Filiorum Israël ex Ægypto jam floruisse compertum habebimus. Bina autem à Lazio in præfatis annotationibus adducuntur monumenta ipsa in Urbe Viennæ reperta, ex quibus unum solùm adferre placuit curioso antiquitatis Lectori.*

Schalem Bar Baruch Venikbar Caph Beth Tebeth

Meberiah Olam Daleth Aleph Jod Vau.

Quod Monumentum Latine sic legitur: Salem Filius Rabbi Baruchi sepultus est vigesi-

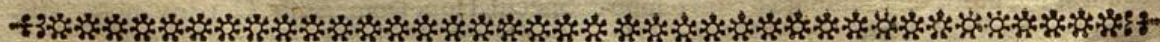
mo secundo Decembris, à creatione mundi quater millesimo decimo sexto. Testantur etiam antiquitatem ejusdem Scriptores alii gravissimi, quibus accedit Æneas Sylvius, & Sabellius, qui ex Plinio & Ptolomæo ostendunt, Viennam prius Flavianam, Flavium, Vianam, Galbianam, & Juliobonam dictam, quæ prima nomina Urbi à Tito Appio Flaviano Prætoris Cohortis sub Imperatoribus Galba & Vitello imposita fuisse ex Cornelio Tacito deducunt, quod ex subjecta inscriptione, quæ Flavianæ Cohortis sub decima Legione his verbis meminit (L. Valerio prisco Viennensi Præf. I. I. Coh. Duar. Tertie Thra. & secundæ Aquitanor. subintellige) Præf. Trib. leg. X. Fretens. Præf. alæ Flavianæ Præf. Fabro loc. sepulturæ D. D. publicè datus, non sine probabilitate colligitur. Quæ inscriptio Lazio teste sic legenda est: Lucio Valerio Prisco Viennensi Præfeto bis Consuli Cohortium duarum tertie Thracum, & secundæ Aquitanorum Præfeto, Tribuno Legionis decimæ Fretensis, Præfeto Alæ Flavianæ, Præfeto Fabrorum, locus sepulturæ Decreto Decurionum publicè datus.

Quod si hæc fortasse alicui minus verosimilia viderentur, certius est Viennam prius Vendum, vel Vendobonnam, uti Aurelius Victor in vita Antonini Imperatoris Author est, aut Vindobonnam teste Beato Rhenano, & Strabone fuisse à Romanis, qui eam condiderunt appellatam, quæ omnia magis confirmant monumenta alia annis abhinc non multis prope Viennam reperta, quæ Civitati Vindonnæ nomen imponunt, & insuper decimæ Germanæ Legionis Fabianæ cohortis meminerunt, quæ fusus in Lazio L. I. Chron. Vien. C. 3. & l. 2. Specul. Hon. Dom. Austr. C. I. invenies. Unde etiam civitati postmodum à Fabiano, ejusque cohorte nomen Fabiana datum, quod de nudà Majoribus nostris corruptum, Bianna, & tandem Bienna, ut cum Lazio C. 4. loquar, pronuntiatum fuit: quorum fidem faciunt in Codice quodam vetusto, & ante ducentos circiter, uti ex Charactere colligitur manu scripto, hæc verba: *Vienna tempore S. Severini* (erat hic Austriae Apostolus) *vocabatur Fabiana.* Quibus à verbis non leve fundamentum deducitur, Viennam jam tunc floruisse, & orbi ob Romanorum potentiam fuisse formidandam, ac plurimas ci-

vitates quantumvis florentissimas nobili vetustate anteire.

Ne tamen in una vetustate Urbis gloriemur, cum rebus etiam exiguis diuturnis esse quandoque liceat, Urbs hæc jam à prima ætate sua, quod adhuc nostris est temporibus, Romanorum Imperatorum sedes præ aliis fuit delecta, ac Imperatores sui Incolas Julium, Octavianum, Augustum, Tiberium, Claudium, Drusum, Cajum Cæsarem, Galbam, Vespasianum, Nervam, Trajanum, Marcum Aurelium, Pertinacem, Septimium Severum, aliósque plures numeravit, qui tempore sat longo opportunitate belli cum finitimis populis hac in Urbe subditis jura dictabant, & imperia moderabantur, quæ certa jam erant futuræ gloriæ, quæ Vienna olim triumphatura est, præfagia, & monumenta. Vide de his Specul. Hon. Dom. Austr. l. 2. c. 1. & Lazii l. 2. c. 1. Et licet sæpius Martis insani impetu fuerit prostrata, nunquam tamen evelli ita potuit, ut non in caput, & Principem Urbium, qualem nunc miramur, excresceret, ad eum planè modum, quo quandoque suo sub cinere latitans favilla ad tempus delitescit, quæ nihilofecius leni excitata flamine in tantum erumpit incendium, quod summis etiam, ac angustis palatiis supremum exitium minitatur. Ne verò in immensum oratio decurrat, non hîc, quod Cornelius Tacitus de amore German. fufius differit, nobis mens est describere turbines, & prælia, quæ gentes variæ adversus Germanam fortitudinem suo sæpius damno attentârunt, neque primas Urbis hujus vicinorumque locorum direptiones depingere, quibus succumbere quandoque invictam alioquin Urbis nostræ potentiam erat necesse: quid enim tam forte unquam fuit, aut esse poterit, quod non eventu aliquo si non omnind, ad tempus tamen fuit suppressum. Non primam mundi faciem diluvio universali deletam, non Monarchias quasque potentissimas ab aliis devictas in exemplum adferam, quotidiana experientia creatas res omnes perpetuò non esse sibi constantes, abundè super declarat. Illud certò prodigii, & summæ gloriæ loco ducendum esse existimo, Viennam, licet ad tempus obscuratam, nunquam tamen fuisse deletam, ut non copiosiore lumine orbi fulgeret, & posteritati. Licet enim communi reliquis excidio Bellonæ incendium etiam hanc Urbem nostram involverit, & splendorem illius quingentis an-

nis, (tánto enim tempore deserta permanfit) oculis posterorum eripuerit, aurum tamen imitabatur, quod purius ex igne, quam intrârat, egrederetur: Nam cum hac de causa Marchiones Austriæ (nondum enim Archiduces nominabantur, sed tempore Friderici II. uti Cuspiannus, Münsterus, & Lazius autumant, Austria Archiducatus dicta est) Melicii, qui locustum temporis Austriæ Metropolis erat, residerent, Leopoldus Pius, Sanctorum postea Catalogo adscriptus, devictis Hungaris, & ex Austriæ finibus ejectis secundo Danubio descendens, Aulam sibi ad apicem montis Cefii extruxit: nondum Vienna suis à ruderibus erat effossa, sylvestres arborum tapetes adhuc locum incultum retinebant, & unicum solum arbusta inter Venatorum erat receptaculum, quod vicinæ illi nomen vulgò *Pürchhoff* (cujus in memoriam Leopoldus I. Aug. Rom. Imp. anno 1670. supra tectum aulæ suæ cervum, & Venatorem ex Lamina cuprea poni curavit) imponebat: cum successu temporis evelli arbores, & similia plura tuguria ædificari cœpta, donec ex aulæ primoribus quidam Majores condere domos, & Henricus II. Leopoldi Sancti Filii decimo quarto regiminis sui anno Viennam incolere, & in Urbem formari mandaret: restat adhuc hodie ipsa in Urbe truncus quidam arboreus ferro circumdatus ad domum quandam, quam vocabulo communi *beym Stock in Eysen* nominant, qui in memoriam manet relictus. Desinebatur verò Urbs ipsa angustiori longè termino, ac modo miramur, neque ædificiis tam copiosis, neque districtu tam amplo extendebatur, siquidem Monasterium ad Scotenses dictum, plateæ Dominorum, Carinthiaca, Pistorum, Forum altum, Aula, *Wolzeil/Graben* Gradus B. V. & quidquid vicinia illa includit, nullo adhuc Civitatis muro comprehendebantur: donec eam Leopoldus VI. cognomine Virtuosus, splendidis ornari ædificiis, Mœniis cingi, & propugnaculis muniri, ac ita fecit ornari, ut jam iterum adversus fidei, aliósque hostes firmissimum præsidium, Mercimoniorum diversorum Emporium, florentissimarum sex Nationum Germanæ videlicet, Hungaræ, Italæ, Bohemicæ, Polonicæ, & Sclavonicæ commune hospitium, & Imperii tandem Romani, ac ipsius mundi effecta sit gemma, & ornamentum.

TITULUS II.

Moderna Urbis facies, situs, & munimenta.

Quamvis plurima sint, eaque non exigua, quæ Urbem nostram amabilem civibus, mirandam exteris, jucundam amicis, formidandam hostibus, orbi denique universo celebrem reddere possint, non tamen

ultimo censendum loco autumo, quæ ab aliis inter prima numerantur, situm amœnum, & munimenta; quemadmodum enim ex cortice nucleum, ex foliis arborem, ex floribus fructum, ex indice bene ordinatum horologium, sic

sic ex his internum splendorem, & magnificentiam ejusdem licet conjecturare; quæ si vera sunt, uti negari non possunt, Viennam Urbium Principem, supra astra collocandam nemo est, qui diffiteatur. Ut autem quod tractandum suscepimus prosequamur, cum id secundum meritum Civitatis hujus non possimus, pictores eos imitabimur, qui opus aliquod, dum vivis coloribus exprimere non valent, illud sub umbra constituunt, aut nocte aliquâ contectum proponunt aliis, ut vel sic se impares tanto oneri etiam inviti fateantur: Ità nos cum nativum Urbis hujus splendorem, quantus in se est, ob oculos aliis ponere nequeamus, rudiori calamo, quasi nubeculâ quapiam eundem contegentes fateri non pudet, majorem esse Urbis Majestatem quàm verba, quibus eam describere adlaboramus.

Vienna itaque Austriae Metropolis Germanique Imperii sedes illam hæctenus induta est Majestatem, ut si eam cum vetere conferas, Viennam intra Viennam cum Diogene vel accensis facibus scrutarè; ita enim magnitudine, decore, potentiâ, fortitudine, aliisque donis, & dotibus semetipsam transcendit, ut non illam, sed aliam prorsus esse profitereris: Et quamvis situm, quo antehac gloriabatur, amoenissimum nunquam mutaverit, nec in aliud translata solum pristinam stationem reliquerit, magno tamen dilatata circuitu in eam excrevit vastitatem, ut maximis Orbis Civitatibus, quemadmodum in fine demonstrabimus, non comparari modò, sed anteferri posse videatur.

Sita est autem Urbs nostra septentrionem versùs loco salubri, & plano, ac ventis, qui frequentes aërem, quod sanitati conducit plurimum, serenent, pervio: A dextris Danubio fluviorum Germaniæ Principe defenditur, quem 60. minores, navium tamen feraces amnes, quasi totidem tributarii reguli sui accessione locupletant. Et quamvis non integro alluatur flumine (illud enim medio circiter ab Urbe miliari cursum suum tranquillâ Majestate prosequitur) tantum nihilominus sui ad rubram turrim profundit alveum, ut nisi aut caloris vehementiâ, aut nimiâ aëris siccitate præpediatur, integra etiam navigia patiatur, quæ alioquin in disscito ad lapidem pago, à Nucibus vulgò *Nussdorff* dicto morari, aut alto Danubio defluere coguntur. Terram habet omni ex parte fructuum, frumenti, vini que feracem, quæ tanta in copia colonorum compensat labores, ut in vicinas etiam Provincias cum magno earundem commodo, & nullo Austriae dispendio distrahi possint, & divendi, ad quæ non modicum conferre videntur elemens influxus siderum, & climatis moderata temperies: nam si Clavio credimus, secundum cœli dimensionem in tabulis Geographicis juxta longitudinem habet 37. gradus, 45. minuta, juxta latitudinem verò 48. 20. minuta continet, quæ poli constitutio neque frigoris excessum in hyeme, neque abundantiam caloris in æstate, sed temperatas, benè que ordinatas anni partes invehat, & in-

volvat est necesse. Et quemadmodum situs hic, locique jucundus intuitus Incolis, civibusque gaudium & immunitatem, ita non minorem adfert invidiam hostibus, & externa Urbis facies ad omnem hostilem impetum retundendum abundè provisa. Circundant illam muri firmissimi; quos olim Leopoldus V. uti superiori titulo recensuimus, adhibitis ad id 50000. Marcarum auri, quas à Richardo Angliæ Rege ob irrogatam sibi in terra sancta contumeliam, dum Viennæ caperetur, acceperat, primò ædificari, & turribus quales adhuc ad portam rubram videntur muniri, quod Cuspien. de Cæsare sub Henrico VI. ad annum circiter 1192. factum fuisse, ac adhuc à se lapideas Leopoldi Ducis, & Richardi Angliæ Regis statuas in exteriore muro ad portam rubram locatas cum annexa subscriptione, quæ tamen injuriâ temporis destructa legi amplius non poterat, visas fuisse affirmat: Hi muri successu temporis ad artis regulas meliùs à variis gloriosæ memoriæ Imperatoribus præsertim Ferd. I. H. III. & regnante Augustissimo Cæsare Leopoldo I. uti incisæ lapidibus exhibent litteræ, propugnaculis majoribus duodecim, & minoribus undecim cocto ex latere, & quadris ad radicem, ac angulos lapidibus, vis occulcis, fossâ secundum proportionem profundâ & latâ, quæ si opus sit pro libito potiori ex parte aquâ impleri possit, palis arctè circum circa junctis, & omni ad hostem arcessendum apparatu ita defensi sunt, ut concordiam omnium quotquot fortitudinem Urbis aut considerarunt, aut damno suo experti, consensu, inter primaria Orbis munimenta Vienna jure merito possit collocari. Habet autem præter 11. Revelinos propugnacula, ex quibus in castra hostilia horrendum detonare queant tormenta, majora duodecim: Aquaticum, seu Hydragogicum, Braunianum, Stubense, Biberianum, Civicum seu Sambucum, ad rubram Turrim, Novæ Portæ, Propugnaculum, vulgò die *Ellend*/ Melicense, Löbelinum, Palatinum & Carinthiacum. Portas quod attinet Urbs universa 6. continet arcibus, & fornicibus insignes, advenisque & aliis è Regionibus adventantibus peropportunas, quæ ad 40. pluresque pedes sua in longitudine extensæ vel solæ ad hostiles infringendas vires sufficerent: Et ut à primaria quæ ab Aula Cæsarearum, Regiarumque Majestatum, Aulica nominatur, incipiamus, ea Occidentem respicit, viamque in Noricum Ripense, & Imperium ostendit. Altera majoribus nostris Hortensis nunc Scotensis dicitur, ob insigne quoddam P. P. ex Ordine D. Benedicti ad Scotenses de quibus plura alibi, Monasterium, portæ illi vicinam; Occidentem inter, & Septentrionem hæc sita est, illisque percommoda, qui adversò Danubio in Superioris Austriae Partes proficisci desiderant. Sequitur hanc porta alia, ad Septentrionem posita ob commoditatem littoris ante annos paucos ab Augustissimo Imperatore Leopoldo erecta, & ob id porta nova appellata, a qua passibus circiter ducentis distat porta ab adstantibus rubris

bris Turribus rubea nūcupata, sita est Septentrionem inter & Ortum ac in Bohemiam, Poloniam, Moraviam, transeuntibus inservit. Stubensis ad Ortum posita Hungaros venientes excipit, & vicissim in vastum Hungariæ Regnum euntibus commoditatem omnem exhibet. Ultima tandem cui à Carinthiæ Provincia Carinthiacæ nomen impositum, ac meridiem versus ædificata est, quidquid ex Styria, Carinthia, Carnioliâ, Italia, &c. Viennam devehitur suo transitu recipit: Cæterum ne qua vi, aut fraude per aliquam harum hosti aditus pateat, solertibus vigiliis, quæ in horas singulas militibus aliis, ac aliis tam diebus quàm noctibus sibi succedentibus renovantur, vigilantibus circum per mœnia custodibus, statutis claudendi, aperiendique pro temporis diversitate temporibus, providâ Centurionum, aliorumque, quibus incumbit officialium curâ, & tandem paternâ illius sine quo vigilatur frustra, Numinis videlicet sollicitudine, & providentiâ superabundè prohibetur; quem tamen in finem, quod ad hunc titulum referendum judicavi, amplissima ipsa in Urbe, præter copiosa militum receptacula 3. sunt erecta armamentaria, quorum vel unum Cæsareum ad 30000. Cataphracturâ fer-

reâ armare, plures multò sclopis, hastis, ensibus, bipennibus aliisque militari apparatu, tam contra hostiles insultus, quàm apertis in certaminibus potest munire ita, ut formidandum hostibus exercitum ex hoc uno velut ex equo Trojano possit educere, qui innumeris tam minorum scloporum, quàm tormentorum Mortariorum, aliarumque ænearum fistularum impetat inimicas vires viribus, cladibus labefactet. Alterum itidem Cæsareum Arsenale dictum naves varias continet, quibus si opus foret per Canalem ex Danubio ad mœnia introductum erumpere milites, hostesque tam terrâ, quàm aquâ aggredi valerent. Tertium armamentarium Civitatis proprium, & ob id civicum appellatum non procul à domo Professæ, præter magnam tormentorum, & mortariorum copiam innumeram aliorum armorum habet multitudinem, quæ multa millia hostibus objicere potest intuitu solo formidandorum, ut vel ita prodigii loco habenda sit Civitas afforis tam benemunita, intus armis, & bellico apparatu, qualem justus etiam & ad 100. vel plura millia excurrere non expleat exercitus, tam abundanter provisâ.

TITULUS III.

Interna Urbis constitutio Templorum ædificia, & quid in iis videndum.

Tanta fuit apud Ethnicos, & Barbaros æquè ac Christianæ fidei Cultores in Deum Superosque pietas, ut nullam ferè gentem reperias, quæ non Deos suos, & quæ à majoribus nostris accepit Numina angustis templorum structuris duxerit esse celebranda, hinc tot per Orbem Universum splendidæ, ac à sola magnificentia sua, & sumptibus notæ posteritati moles, quas immensis propè thesauris Sesostris in Ægypto, Semiramis Babylone, Delphis Agamedes, & Trophonius, Romulus, Numma, Ancus Martius, Tarquinus, & alii Romæ Amazones, ut volunt Solinus, & Mela, vel ut Pausanias, Græsus Ephesius, aliique aliis in locis extruxerant: hinc nostro adhuc ævo tot stupenda mundo spectacula, quot à summis Pontificibus, Coronatis verticibus, fidei Catholicæ firmis præsiidiis, veri Dei gloriæque divinæ Zelosus profusâ liberalitate prostant monumenta. Taceo antiqua tempora, prætereo Felices, Paschales, Hilarios, Symachos, Bonifacios, aliisque Ecclesiæ Pastores, sileo Constantinos, Heraclios, Justinianos, Basilios, Clodovæos, Dagobertos, nota à pietate posteris nomina, longisque è regionibus petita: Austriacæ Domus Viennensem per Urbem Deo, Divi, que erecta odæa loquuntur Religionem, eamque vel multo sermone sufficienter deprædicant, ac tinnientibus campanis ad ultimam usque Thulen unâ

cum sono Urbis nostræ provehunt gloriam, & Majestatem. Et ut templis illis quibus ob jurisdictionem, quam habent, primas deferre oportet, partes præcipuas concedamus, 4. numerantur Parochiales per Urbem Ecclesiæ: S. Stephani Cathedralis, ad gradus B. V. ad S. Michaëlem, & ad Scotenses: in his pastoralia exercentur munia, & tam vivis, quàm mortuis ex proprio cujusvis jure, & munere subvenitur.

Prima dignitate omnium reliquorum est Cathedralis S. Stephani Ecclesia, quæ ut refert Lazius anno 1140. in honorem omnium SS. ab Henrico primo Austriæ Duce S. Leopoldi Filio exstructa, parvum prius, & angustum extra Civitatis mœnia tempellum erat, quod Rudolphus IV. anno 1360. postquam jam 20. annis prius, anno videlicet 1340. à Remberto Passaviensium Episcopo Dominica in albis, quo die etiam quot annis templi illius celebratur dedicatio, in honorem S. Proto-Martyris Stephani solemniter est consecratum, in Cathedrali evexit Ecclesiam, arcibus, fornicibus, lemniscis, ac turris fundamento posito magis exornavit, Præposito, & 24. Canonicis, quibus sufficientes pro decore proventus addidit, illustris, & splendidius reddidit, ac effecit, quam turrim deinde pro pietate sua Albertus III. & tandem Albertus IV. ædili Antonio Pilgraben anno 1400. absolvit, & amplitudine, elegantia, for-

fortitudine, altitudine ad eam redegit Majestatem, ut inter primaria monumenta recenseretur, & ut cum Lazio loquar Orbis miraculis adnumerari mereatur. Templum hoc mole sua augustum est, ac omnia reliqua Urbis ædificia supercendit, lapidibus quadris forinsecus ædificatum, coctis lateribus, coloris diversi, qui sole splendente ita lucem retundunt, ut oculos etiam à longè intuentium fulgore suo perstringant totaliter tectum: Altaria numerat 33. Organa 5. in latitudine pedes ordinarios complectitur 76. in longitudine 120. memorabilia, quorum quæpiam suo dicentur loco multa continet. Turret habet binas 34. Orgyis à se invicem distantes, quarum altera 460. & dimidium pedem, uti ex dimensione Nicolai Rosfytko, qui eam conscendit, & stellam cum Luna ex eadem deposuit, habetur, alta est, moles certò tanta, quæ & aspectu jucunda, & magnificentiâ suâ excellens est. Altera adhuc imperfecta ac ab Alberto V. anno 1412. inchoata, suam ad perfectionem ob artificis, qui eam inceperat, mortem præmaturam, ac sui Magistri astu, ut ferunt, positis quibusdam, quasi muscipulis, procuratam, deduci non potuit, quamvis ad annum usque 1507. sæpius id fuerit attentatum. Continet hæc Campanam majorem, quæ à puella 10. circiter annorum per quoddam ad id factum instrumentum, quod adhuc hodie intra tectum Templi asservatur, attracta fuit, licet campana 202. Centenarios, & 5. libras suo pondere contineat.

Secunda Ecclesia ad S. Michaëlem dicta, ante años 400. circiter à pia quadam domina ædificata, ob specialem quo in S. Michaëlem ferebatur affectum, primò à Rudolpho III. & Ottone I. Alberti primi filii ad Chorum usque prolongata, & Parochiali jure donata fuit: addidit postea Chorum anno 1350. Albertus II. Ferdinandus II. eam RR. PP. Clericis Regularibus S. Pauli, vulgò Barnabitis vi Juris Patronatûs unâ cum privilegiis omnibus & Jurisdictione Parochiali, quam ad annum usq; 1626. Presbyteri sæculares administraverant, consignavit, uti Marmor, quo in signum gratitudinis hæc leguntur insculpta, in choro positum clarè exhibet.

Tertia est Ecclesia, & Monasterium insigne ad Scotenses dictum, ac ab Henrico I. quem etiam post mortem suo recepit gremio, 1150. in commodum peregrinantium in terram sanctam Scotorum ædificata, ac postea anno 1158. in Abbatiam, & Parochiam redacta.

Quarta Ecclesia Parochialigaudens Jurisdictione à Passaviensium quodam Episcopo anno 1154. ædificata est, & à gradibus B. V. nomen accepit, subjecta est hæc Diocæsi Passaviensi, proprio gaudet districtu, & Episcopi Passaviensis qui ibi residet, officiali.

Numerat autem Viennensis Civitas præter Ecclesias præfatas adhuc alias quàm plurimas, quas inter ob vetustatem, suam præ reliquis memorandæ videntur binæ. S. videlicet Ruperti, & Apostolorum Principis Petri in medio Urbis sita. Hæc año Christi 640. à Gudibaldo, & Cilarico

Presbyteris in honorem S. Ruperti extructa, omnium Viennensium prima habetur, & antiquissima, Lazius tamen l. 2. Chron. Vien. c. 2. ex Hist. vit. S. Severini binas alias, unam S. Joannis Baptistæ, alteram SS. Martyrum Gervasii, & Protasii anno Christi 470. erectas fuisse memorat, locum tamen ubi steterint, aut quando defecerint, non recenset. Ista verò à Carolo Magno anno post Christum natum 882. erecta, prima Urbis hujus Parochia fuit denominata: digna utraque, ut in suæ vetustatis nobilitate conservetur ulterius.

Alias quod attinet Regularium Ecclesias, quæ plurimæ sunt, & florentissimæ, eum servabimus ordinem, ut in primis virorum, postea sacratarum DEO mulierum ordine Alphabetico brevissimo, quo poterimus, calamo mentionem faciamus.

S. Annæ nunc Templum & Domus probationis Tyronum Soc. Jesu in agnomine sibi platea ad latus Carinthiæ situm, prius angustum Sacellum domui annexum erat, à Domina quæpiam anno 1320. in beneficium Peregrinorum ædificatum: habitârunt in ea primò Societatis PP. Viennam à Ferdinando I. Romanorum Rege vocati anno 1551. Postquam verò an. 1554. PP. Carmelitarum Monasterium, ubi nunc Domus Professa est, eisdem traditum fuit, Sacellum hoc, & domus in usum Equestris Ordinis S. Stephani cessit tam diu, donec 1626. pro commutatione Seminarii (erat hoc Domus illa, quam nunc Legati Pontificii incolunt) denuò in PP. Societatis potestatem traditum, & pro Novitiis probandis aptè ædificatum fuit, uti adhuc hodie videtur.

S. Augustini Ecclesia Ottonem nominis hujus primum, fundatorem agnoscit, qui illam anno 1339. inchoavit, adjunctum fuit postea à Friderico Pulchro Romanorum Imperatore Monasterium celebre, quod acciti ex loco quodam suburbano Præter dicto, ubi prius habitaverant, RR. PP. Ordinis S. Augustini Discalceati, secundùm Ordinis sui consuetudinem ædificârunt, quia verò Templum hoc Aula ipsi est contiguum, in Templum Aulicum electum est.

RR. PP. Ord. S. Francisci Minor. Templum S. Crucis, & Conventum habent penes domum Provinciæ Statibus deputatam, his Fridericus II. Dux Austriæ anno 1224. Sacellum cum habitatione concessit, quibus Ottocarus Bohemiæ Rex pro majori ædificio fundamenta posuit, & Templum à S. Cruce nominare voluit, post mortem cor illius hic depositum quiescit, & à Blanca Rudolphi III. Ducis Conjuge, ac Elisabetha Friderici III. Romanorum Regis Consorte opus totum est absolutum.

S. Dorotheæ Templum, & Canoniam ab Alberto II. Austriæ Archiduce inchoata à Rudolpho IV. in honorem S. Dorotheæ anno 1360. absoluta fuit: Mansit 54. annis sub administratione Presbyterorum secularium tanquam privatum beneficium, donec vocatis ex Dürnstein RR. DD. Canonicis Regularibus S. Aug. & in debitam formam redigeretur, & in Canoniam

niam formaretur, anno videlicet 1414. à R. D. Andrea Planck Parocho in Goës.

S. Francisci Templum & Monasterium à Matthia Rom. Imp. & Anna Coniuge ejusdem in ipsa Civitate ad novum forum, in quo post mortem eorum Corpora quiescerent, RR. PP. Capucinis est decretum, sed primo post utriusque obitum anno videlicet 1631. perfectum fuit. Asservatur hic Thesaurus ab eadem piensissima Domina Templo huic destinatus, & ob eximias Sanctorum reliquias verè pretiosus. Corpora Defunctorum an. 1633. à Monasterio Regio, ubi deposita erant, huc solenniter translata sunt, ubi etiam ad præsens tempus defuncta Archiducum Austriae corpora sepeliri consueverunt.

Templum, & Monasterium RR. PP. Ord. S. Francisci ad S. Hieronymum dictum, à Domino Conrado Holzer, Urbis hujus Consule in commodum poenitentium mulierum sub D. Hieronymi Patrocinio extractum fuit. Cum verò foeminarum istarum numerus indies decreveret, & ad unam omnes morerentur, Copia verò Patrum augetur quotidie ita, ut Templum, & habitatio ad S. Rupertum, ubi priùs habitaverant, eos vix caperet, circa annum 1589. ad locum istum sunt translati.

Monasterium, & Templum ad S. Mariam Rotundam dictum RR. PP. ex Ordine S. Dominici, quod è regione Collegii situm est; primò à Leopoldo V. Austriae Duce anno 1190. uti refert Ladius I. 2. Chron. Vien. c. 2. postquam ex Asia Victoriis, & spoliis hostibus ereptis clarus, & Richardi Regis Angliæ multà insigniter fuit ditatus sub auspicio, & favore Beatissimæ Virginis in usum Templariorum erectum fuit, quibus expulsis Leopoldus VIII. Archidux Austriae PP. Prædicatoribus hujus Venerabilis Ordinis concessit anno 1325.

Beatissimæ Virginis, & SS. Ignatii & Xaverii Templum cum Collegio PP. Soc. Jesu Ferdinando II. gloriosæ memoriæ in acceptis referunt, qui illud ex speciali favore, quo minimam hanc Societatem semper est profecutus, anno 1628. ædificavit: plura de hoc titulo *Universitas*.

Professa Domus PP. Societatis Jesu, & Templum, quod adhuc nomen ab antiqua Ducum Austriae aulae servat, priùs PP. Ord. de monte Carmelo Cœnobium erat, anno verò 1554. à Ferdinando I. Romanorum Rege, ut supra dictum est illis benevolè consignatum est, unà cum quibusdam domibus, etiam illà, quam nunc Apostolici Nuntii incolunt, in quibus præter Gymnasium tunc temporis erectum, Convictum, & Seminarium Studiosæ Juventutis idoneum habebant, donec ob copiam affluentium Discipulorum Ferdinandus II. Romanorum Imperator specialis Studiorum Fautor Collegium fundavit, Scholas ampliores ædificavit, & Universitatis corpori tanquam vera membra sociavit.

Templa, & Monasteria Deo sacrarum Virginum recenset sua inter mœnia Urbs nostra 7.

Templum, & Monasterium ad SS. Angelos vulgò Regium ab Elisabetha Caroli IX. Galliarum Regis uxore circa annum 1583. (empta ob id à Carolo Antonio Archiduce Fratre suo Aulâ ex qua Monasterium illud construeretur) ædificatum est, & advocatis Monachio Ordinis S. Claræ Monialibus traditum, cum quibus & illa potissimam vitæ transegit partem, & anno 1592. relictis non mediocribus pietatis, & sanctitatis suæ argumentis ex vita discedens, sine pompa ulla, uti desideravit, ante summum altare sepulta est.

Alterum S. Claræ ad portam cœli dictum, anno 1267. à M. Gerhardo Parocho Viennensi in Usum sacrarum Virginum Ord. Præmonstr. primitus fundatum, sed crescente numero personarum ab Agnete Austriae Duce postea Andree Regis Hungariæ conjugæ anno 1331. amplius à fundamento erectum, & debitis proventibus fuit instructum. Verùm cum diuturnitate temporis, & malâ administratione deficeret, & Copia Monialium minueretur, residua in Monasterium quoddam Regni Hungariæ missæ sunt, & ab Eminentissimo Cardinale Clefelio S. Augustini Canonissæ regulares per Bullam Pontificiam introductæ.

S. Jacobi Ecclesia, anno 1113. à Leopoldo V. Marchione S. Leopoldi Filio ædificari cæpta, qui ex occasione sculptæ cujusdam imaginis S. Jacobi (videtur ea adhuc hodie ipso in Templo supra portam qua in Monasterium intratur) quod ad se, dum propè Viennam torrentem ambularet, ab aqua deferri adverterat, honori S. hujus Apostoli consecravit. Nondum tempellum hoc Urbis mœniis inclusum erat, nec in usum Deo sacrarum Virginum extractum, dum ex Carinthia veniunt piæ Matronæ, quæ zelo pietatis & religionis permotæ, Ecclesiam auxerunt, & Monasteriū, in quo & ipsæ Deo viverent, adjecerunt. Cùm verò de forma instituti Religiosi essent anxie, apparente illis in somno S. Augustino ejusdem regulas sunt secutæ. Proventus plures addiderunt Domini quidam nobiles ex Carinthia de Careit appellati.

Monasterium S. Josephi ad 7. libros ob domum quandam, quæ in ædificii usum cœmpta fuit, dictum, ab Eleonora Ferdinandi II. uxore fundatum est. Lapide fundamentali ab eadem an. 1633. 22. Octobr. in præsentia Augustissimi, & Archiducum posito. Incolunt Monasterium hoc Virgines religiosæ, Ord. Beatissimæ Virginis de Monte Carmelo, quarum binæ Genuæ, & ex Imperio à Conventu Interamentino sunt advocatæ. Locupletavit inter reliqua Templum hoc proprio suo corpore Augustissima, quod infra summam Aram sepeliri desideravit.

Ad S. Laurentium Templum est, & Canonica nunc sacrarum Virginum sub Regula S. Augustini viventium: Ecclesia hæc ab Ottono I. Mirabili dicto, & Friderico III. duorum Austriae Ducum suam ducit originem, hi illam anno 1337. ædificârunt, & Monialibus quibusdam assignârunt. A quibus, ubi defunctæ sunt

ne vacuus locus relinqueretur, advocatæ, & loco Urbi vicino *Præter dicto*, ubi parvam habebant Ecclesiam, Canonissæ Reg. Ord. S. Aug. successerunt, habent ex adhuc hodie fundum aliquem in præfato loco positum.

Ejusdem Ordinis piæ Virgines degunt in Monasterio S. Nicolai. Erat tempellum hoc, & habitatio annexa, priùs ante Urbis mœnia in usum puerorum, qui sine legitimo patre nascerentur, ædificatum, dein à PP. Ordinis S. Francisci strictioris observantiæ inhabitatum, postquam verò hi in Monasterium S. Hieronymi fuere introducti, à Ferd. II. suafu Annæ Eleonoræ Conjugis ejusdem Sanctimonialis Ord. S. Claræ Pofonio advocatæ, illud obtinuerunt, quæ anno 1651. ædificium majus sibi exstruxerunt.

In D. Joannis platea septimum est Monasterium Religiosarum Virginum S. Ursulæ, quas Eleonora Ferd. III. tertia Consors Luteriis accesserunt, quæ coemptis aliquot domibus Anno 1675. Templum & Monasterium in honorem suæ Patronæ, à qua nomen acceperant, erexerunt.

Præter dictas sunt Ecclesiæ adhuc aliæ multæ per Urbem dispersæ, quarum aliæ separatæ, aliæ domibus aliis sunt annexæ, quas ad titulum istum referre, & ne nimium in longum excurrat, brevi perstringere calamo placuit.

Hospitale Civicum à Leopoldo VII. anno 1230. ante portam Carinchiacam in honorem S. Spiritus priùs ædificatum, anno verò 1529. à Solymano Turcarum Imperatore Viennam obsidente dirutum fuit, unde 1530. à Magistratu civico, consentiente Ferd. I. Rom. Imperatore Sanctimonialium desertum Monasterium ad S. Claram, quod adhuc in hodiernum diem incolunt, in quo etiam Orphani, & derelicti à parentibus pueri sustentantur, & instruuntur, eis concessum fuit. Aluntur hoc ex loco (ut dicunt) personæ ferè 3000. estque non tam ad sustentationem pauperum quam splendorem sumptuosos proventus, & bonis ditatum. Est & aliud Hospitale Cæsareum dictum, penes domum Provinciale Austria inferioris Statibus deputatam, ubi & sacellum proprium habent.

S. Joannis Baptistæ in platea Carinthiaca Equitum Melitenium à S. Severino ante annos circiter octingentos exstructum dicitur, quod tamen vix cohæret, cum Lazio Teste S. Severinus jam anno 481. 8. Jan. mortuus fuerit. Credibilius igitur est Severinum, ut idem Lazius lib. 2. cap. 2. ex vita S. Severini ostendit, jam anno 470. illud ædificasse, adeoque primum omnium Viennensis Urbis hoc esse Tempellum.

In Cæmeterio S. Stephani duo magna reperiuntur Tempia, unum S. Mariæ Magdalenæ dedicatum, de cujus origine, & fundatore non reperi, alterum S. Catharinæ anno 1214. à Menegaldo Passaviensium Episcopo, uti pictura quædam in ipso Sacello extans probat, ædificatum.

Privata Sacella numerantur permulta. In Aula Cæsarea, Regia, & Archiducali tria diver-

sa pro aulæ cujusque commoditate, & magnificentia instructa.

Sancti Andree in Aula Episcopali.

S. Barbaræ in Cæsareo Soc. Jesu Convictorum Collegio, quod anno 1652. de novo exstructum, & auctum fuit.

In platea Breineriana aliud S. Barbaræ à Domino Hassner Celsi Regiminis Cancellario ædificatum.

S. Bernardi in Aula S. Crucis.

SS. Trinitatis in aula Laziana à Ducibus Austria, & divite Viennensi Cive Zinck nomine fundatum.

S. Elisabethæ in domo Equitum Ord. Teutonici à S. Severino exstructum.

S. Georgii in aula Freysingeriana.

Ad Aureum Cervum penes rubram Turrim Beatissimæ Virginis anno 1650. à Domino Octaviano Lumago interioris Senatûs civici senatore ædificatum.

D. Ivonis in platea Scholastica facultati Juridicæ deputatum.

In domo Principis de Liechtenstein.

S. Nicolai in aula Seizeriana.

SS. Petri & Pauli in aureo Monte, qua in domo fundatio est studiosorum Pauperum, ex omnibus classibus collectorum, olim erecta, cujus cura Doctore Medicinæ cuiusdam est mandata.

SS. Philippi & Jacobi in aula Coloniensi sumptibus hujatis Civis à cognomine Gundlach exstructo.

Ad Curiam Sacellum reperitur ab Otthone de *Weyburg* Nobili Equite primùm in honorem Magnæ Matris anno 1282. erectum; deinde sub titulo Salvatoris, quod nomen adhuc retinet, benedictum, & ab eodem post obitum suum Magistratui Civico unà cum domo, quæ tum temporis una ex splendidissimis erat, per testamentum legatum.

Non procul à domo Professæ Soc. Jesu, domus est ab aureo serpente nuncupata, hic sacellum erectum est B. Stanislai Kostkæ Soc. Jesu in illo Cubiculo, in quo, dum adhuc juvenis degeret, in gravi infirmitate à Beatissima Virgine divinum Pusionem in brachiis gestante, S. Barbarâ Virgine morientium Patronâ visitatus est, & ab Angelicis manibus SS. Eucharistiæ Sacramentum recepit, uti in vita ejusdem legitur; in cujus venerationem indultum est quot annis 13. Novembris, quem in diem festum illius translatum est, cuius inibi Sacra celebrare, quæ etiam magna in copia dicuntur.

In aula quadam vulgò *Gundthoff* S. Thomæ exstat sacratum Sacellum.

In platea Preineriana sita domus Comitum de Trautson Sacellum habet raris, & selectis SS. reliquiis preciosum, uti pluribus tit. *Gazophylacium*.

A regione Portæ Cæli in domo Justitiæ (*Ambthaus*) pro reis, & judicis sententiâ extremo supplicio afficiendis.

S. Martini ad novam Portam in *Stoekhaus*.

Ædificatum est etiam ante annos aliquot Sacellum parvum in armamentario Cæsareo non procul à Porta Stubensi, necdum tamen benedictum.

Et hæc sunt Tempia, & Sacella magis obvia, aliisque nota, plura reperies, quæ in privatis Dominorum ædibus pro cujusvis pietate, & laudabili religione sunt exulta, quæ licet non mediocriter Viennensis Urbis auferent gloriam, ne nimium prolixi simus, omittimus ad alia Viennæ decora progressuri.

§ II.

Titulum hunc duas in partes dividimus, ne lectori longitudine molestiam cieamus, recensimus brevissimo quantum potuimus calamo Templorum ædificia, & memoravimus potius, quàm descripsimus: restat ut Laconicè quæ in tituli fronte promissimus spectatu digna, quot quot reperire nobis fas fuit, percurramus. Et ut denuò à Principe S. Stephani Templo sumamus initium, plurimas ibi antiquitates, quin tot memorabilia, quot antiqua monumenta, reperies.

A summa Templi Ara incipimus, quæ ex albo, & nigro Polonico marmore artificiosè elaborata, anno 1640. incepta 1647. absoluta 25497. florenorum impendio est erecta, continet ingentem ex stanno laminam pretio 522. & dimidii florenorum fufam, supra quam artifice penicillo S. Stephanus Proto-Martyr est depictus, solutis ob id 1218. floren. & quotidiano tempore laboris victu, aliòque decente honorario. Tabernaculum (ut vocant lapide pretioso excisum, ac Palermo adductum) 7765. floren. solutum dicitur, quæ omnia Celsissimi Principis, & Ecclesiæ hujus tum temporis Episcopi Philippi Friderici è Comitibus de Breuner munificentia adscribuntur.

In ipso Templi pavimento duo ex rubro marmore albo distincti, quadrati reperiuntur lapides, intra quos Crypta Rudolphi IV. & successorum ex Domo Austriaca, ad quam per gradus aliquot descenditur, videri potest: jacent hic Rudolphus in medio, Albertus III. cum trica ad lævam, Georgius, Albertus IV. patiens, & Wilhelmus Archiduces omnes pelle bovina coniecti: suis verò cistis separati Leopoldus Superbus dictus: Albertus VI. prodigus nuncupatus, & Archiduces Maximiliani II. Rom. Imp. filii. Ab obitu verò Ferd. IV. ad Cryptam hanc sola intestina defunctorum ex Austriacis cuprea in Cista addito eorum nomine imponuntur.

Ad Altaris majoris Beatissimæ Virginis cornu Epistolare Mausolæum Alberti, quod filio suo Friderico IV. qui 15. ætatis, Christi verò 1361. anno vivis excessit, splendidum, & sumptuosum videtur.

Hoc tamen Majestate suâ, & splendore multum superatur ab illo, in quod Fridericus Rom. Imp. qui id pro se erigi mandavit, positus est: videri potest prope altare majus Cœnæ Do-

mini, pretium ejusdem ut fertur 40000. aureorum excedit.

Plura monumenta à sumptibus, & antiquitate celebria in omnibus passim parietis, & angulorum partibus curiosus indagator reperiet.

Intra Templi portam dextrorsum, per quam ad ædium domum via ducit, albus lapis, quem inter, & murum plurimæ sunt SS. venerandæ reliquiæ, hæc insculpta caractere vetusto refert verba: *Hic est lapis super quem effusus est sanguis ex furatione tibiæ S. Colomanni Martyris, quem huc collocavit Illustris Dominus Rudolphus IV. Dux Austria.*

Lapidea in Cœmeterio Cathedra, ex qua S. Capistranus Ord. S. Franc. ad populum circa annum 1452. sæpius latino idiomate verba fecit, ita tamen, ut etiam ab ignavis latinæ linguæ raro prodigio intelligeretur, etiam hodie dum exstat.

Sunt & alia tum intra, tum extra Templi septa quàm plurima, quæ brevitati consulentes omittimus, ea enim Eruditionis, aut antiquitatis amans facillè reperiet.

Nec silentio prætereunda sunt quæ in Templo RR. PP. Minorum S. Francisci habentur. Pendet hic crucifixi Salvatoris super pannum rubrum imago pretiosis Christi Domini reliquiis locuples, continet enim S. Crucis, lanceæ, coronæ spinæ particulas, uti & portionem quandam de virga prodigiosa Aaronis: ascenderat Crux hæc, unde, aut quo ex loco ignoratur, adverso Danubio, & domui ad aureum agnellum dictæ, spontè suâ ita firmiter adhæsit, ut à nemine avelli potuerit, quoadusque toto à Clero solenniter ad S. Stephani Ecclesiam fuerit deportata, sed & hinc virtute invisibili, atque ad eum, quo nunc pendet locum translata fuit.

Non minùs prodigiosum est foramen illud, seu hiatus ad finem ambitus, quem à cruce vocant, per quæ Infernalis spiritus 7. die unâ consecratas hostias per contemptum irreverenter sumentem excepto priùs ab indigno corpore (statim enim vitâ functus est) pane angelico, præsentè ædituo abripuit, & usque hodie apertum reliquit.

Liberalitate Excellentissimæ Com. Margarethæ de Stratman impendio aliquot millium florenorum sacri gradus, uti Romæ habentur Sæctorum reliquiis pretiosi, per quos ob reverentiam solùm de genibus homines ascendunt, comparati, ac Templo huic donati sunt.

Altare S. Michaëlis anno 1698. à quadam Matriona sumptibus aliquot millium Rhenensium exstructum.

In templo aulico RR. PP. Ord. S. Augustini primas obtinet sacellum Lauretanum ipso in templo ad normam veræ Lauretanæ Domus exstructum, & cratibus, ac lampadibus argenteis locuples, quod devotionis causa in Divam Virginem ingens quotidie hominum copia invisit.

Neque caret laude sua mortuorum facellum, quod à dextris Templi computando ab introitu se objicit, semper quidem, maximè tamen die Commemorationis fidelium defunctorum, lampadibus, & luminaribus splendidum.

Erigitur etiam quot annis in Quadragesima, & centenis aliquot Candelis, & Lampadibus augustè exornatur ara major tribus ultimis quadragesimæ sabbathis, ob magnificentiam suam splendor visu dignissimus, cui etiam nullatenus cedunt digna Cæsare monumenta, Castra doloris vulgò nuncupata, quæ in medio templi hujus, quoties ex Domo Austriaca aliquis vitæ defungitur, cum artificiosis Epitaphiis, Symbolis, Inscriptionibus, & argentaria per Gyrum disposita ingentibus expensis eriguntur.

Solent etiam ad Cryptam specialem deponi defunctorum ex hac Austriaca Domo, corda, quæ argenteis inclusa vasculis à Mytratis capitibus ad locum destinatum deportantur.

Plura, & in his, & in aliis per Urbem, & extra eandem dispositis templis, & facellis Honoris Viennensis argumenta reperiuntur, quæ, ne terminum nostrum libelli excedamus, & in volumen justum excurramus, prætermittenda censuimus, breviter solum Monasteria, & Templum in Suburbiiis, quæ ad Viennensem pertinent gloriam, cum eorundem quotquot accepimus Fundatoribus, enarraturi.

Et ut à Leopoldina initium sumamus, habet hæc Parochialem propriam Ecclesiam, quæ ab Augustissimo Imperatore Leopoldo I. anno 1670. in honorem S. Leopoldi eversâ hinc Judaicâ perfidiâ & Synagogâ, quam hoc in loco sibi extruxerant, melius ædificata fuit, habet Ecclesia hæc cœmeterium suum pro mortuis, Parochum cum binis Sacellanis, qui rem divinam peragant.

Monasteria quoque hoc in Suburbio reperiuntur bina, unum RR. PP. B. V. de Monte Carmelo Discalceatorum, à Ferd. II. piæ Memoriarum Rom. Imperat. ob recuperatam ope cujusdam Religiosi Viri Ordinis ejusdem anno 1620. ad Pragam in albo Monte de Comite Palatino Friderico Victoriam, erectum.

Alterum FF. Misericordiarum ex ordine B. Joannis Dei, quorum templum, & Monasterium in honorem S. Joannis Baptistæ sacratum à Mattha Rom. Imp. primò ædificatum, postquam autem anno 1652. in cineres ab incendio redactum fuit, à Ferdinando III. Gloriosæ memoriæ Imperatore Religiosi hi subsidiis pecuniariis ad reparandum ædificium sunt adjuti; ut tamen opus surgeret splendidius, insistens Ferdinandi vestigiis Augustissimus Imperator Leopoldus, spatium iis pro Monasterio non solum auxit, sed insuper pretiosis reliquiis, Brachio videlicet B. Joannis de Deo sibi ex Hispania submisso, locupletavit.

Suburbium alterum Rossovia dictum, unum numerat RR. PP. Servorum B. V. Templum, & Cœnobium, quod anno 1639. (hoc enim tempore Patres isti Viennam venerant) ligneis adhuc trabibus compactum Sacellum

erat, donec ab Octavio Piccolomini Amalphitano Duce anno 1651. festo S. Martini die præfente Ferdinando III. & Eleonora Rom. Imperatrice, nec non Ferd. IV. & Leopoldo nunc regnante Augustissimo Imperatore primus fundamentalis lapis positus, & tam ab eodem, quam Reverendissimo D. Elia Scheller, nec non Cive quodam Viennensi, cui Joanni Thurri nomen, ædificatum, & cursu temporis ad eam, quæ nunc gaudet elegantiam est evectum.

In platea picarum dicta venusta visitur Fabrica RR. PP. SS. Trinitatis de Redemptione Captivorum Templum, & Monasterium, quod ex angusto quopiam sacello contribuente ad id Augustissimo Imperatore Leopoldo spatio amplo, & domo quapiam anno 1695. quo die ipsa Sacra Cæsarea Majestas primum pro tanto opere terræ mandavit lapidem in Augustam molem exsurgere cœpit.

Ante plateam hanc Templum, & Monasterium est RR. PP. Ord. S. Benedicti de Refor. quod anno 1633. à felicis recordationis Ferdinando II. Rom. Imp. in honorem Magnæ Matris de Monte serrato ædificatum fuit, quia tamen obsidionis Viennensis tempore deletum est, nunc denuo ex busto suo erigi cœptum est.

Ad S. Udalricum præter Ecclesiam Parochialem, RR. PP. Ord. S. Francisci strictioris observantiæ Templum cum Cœnobio se videndum objicit: Hoc anno 1600. (eo videlicet anno quo Viennam advenerant) à quopiam Domino Barone de Molar fundatum, & ædificatum est. Hi Patres deinde ipsam in Urbem admissi, & Templo, ac Monasterio eleganti sunt instructi.

In Suburbiiis Josephinis RR. PP. Piarum Scholarum Templum, & Collegium possident, hoc anno 1698. 2. Septembris ex fundamento erigi cœptum, & ab Augustissima manu fundamentali lapide decoratum.

In fossa Argillacea (*Laimgrueben*) Templum est, & residentia ut vocant RR. PP. Clericorum Regularium S. Pauli, quos vulgò Barnabitas appellant: Templum hoc à Beatissima & Auxiliatrice Virgine nomen accepit, quod quidem antea angustum, nunc verò multorum liberalitate, & specialiter Celsissimi Principis Pauli Esterhazy Hungariæ Palatini, qui summam Templi aram sumptibus multis construi fecit, ampliatum, & ornatum: exercentur in Templo hoc Parochialia munia, unde & Cœmeterium proprium habent adnexum.

In eodem Suburbio celebre est Monasterium, S. Josephi RR. PP. B. V. de monte Carmelo Calceatorum. His anno 1360. Rudolphus IV. Austriæ Dux Aulam propriam consignavit, Templum, & Monasterium extruxit, quod etiam ducentis & octo annis incoluerant, verum ubi ob grassantes hæreses, aliasque temporum vicissitudines Monasterium desertum jaceret, id Ferdinandus I. gloriosæ memoriæ anno 1568. Patribus Societatis Jesu tradidit. Elapsis centum & septem annis Viennam denuò reduces anno videlicet 1661. domos quædam

dam coëmerunt, & Monasterium hoc, cum—
Templo ad quod primum Augustus Romano-
rum Rex Josephus I. lapidem contulit, ædificâ-
runt.

In Widen RR. PP. Ord. Minorum D. Fran-
cisci de Paula Templum cum Monasterio ele-
gante retinent, hi à Friderico Rom. Imp. in
Germaniam vocati, & in Superiore Austria in
varia Cœnobia primum divisi sunt, verùm ubi
ingruente hæresi Monasteria eorum dirueren-
tur, & centeni propè eorundem Patrum occi-
derentur, iis anno 1624. à Ferdinando II. Rom.
Imp. hoc in loco Monasterium ædificandi con-
cessa potestas fuit, ad quod magnum subsidium
contulit ipse Augustissimus ille Imperator, qui
etiam anno 1630. fundamentalem lapidem ter-
ræ mandavit.

In Via Regia RR. PP. ex Ord. D. Augusti-
ni Eremitarum pretiosum Templum est, & Mo-
nasterium, quod anno 1642. à Ferdinando III.
in honorem SS. Sebastiani & Rochi ædificari
cœptum est. Templum hoc anno 1656. in ci-
neres redactum longè splendidius post ultimam
Viennensem obsidionem est erectum.

Claudit Templorum suburbanorum ag-
men tempellum quoddam minus, quod in—
Aluatariorum platea extra Stubensem anno
1673. in honorem S. Margarethæ à loci illius
communitate est erectum. Hæc solidæ sunt
pietatis Monumenta, quibus Urbs nostra quasi
in monte, & super Candelabrum posita lucet
omnibus, impiis quidem ad invidiam, probis
ad ædificationem, Orbi in gloriam Universo;
Hæc inquam sunt Austriacæ Domûs, & ipsius
Urbs nostræ fulcra, & Columnæ, quibus suf-
fulta videntur tam firmiter, ut nullo contrario
impetu, nullis ventorum turbinibus, nullis
terrarum quantumvis tremendis concussioni-
bus loco moveri, aut vel minimam gloriæ suæ
jacturam amittere possint, aut posse videantur.
Hæc tandem sunt permansturæ felicitatis certifi-
sima argumenta, quibus deinceps in futura—
tempora magis, ac magis felicitate floreat, eô-
que suum protendat Imperium Austria, ut de
illa, quod sæpius vaticino fuit prolatum spiritu,
certo prædici queat: *Austria erit in orbe ul-
tima.*

TITULUS IV.

Magnifica Palatia, Diversoria publica, & Apotheca.

NON vanè scriptores extollunt Romam
veterem, eamque à suis tam splendore,
quàm magnificentia insignibus laudant
ædificiis, tot Cæsarum jactant amphitheatra,
tor auro, cedroque laqueata commendant pala-
tia, ut vel ex iis Romam Urbium fuisse Princi-
pem non immeritò fatearis, neque nos Urbi
illi, quem habuit, & etiamnum possidet splen-
dorem. invidemus, neque nostram præferre illi
mens est, illud tamen non sine veritate profite-
mur Viennam decore suo, & ædificiorum mole,
ac venustate nobilissimis etiam orbis civitatibus
posse comparari: tot enim in ea superbæ sump-
tibus moles, tot vasta & immensis opibus ex-
structa atria, tot propè quot domus, palatia nu-
merantur, ut inter venustissimas, & populosissi-
mas Urbes non unius Europæ, sed Orbis pro-
pemodum universi referatur; Et quamvis pro
incolarum copia, quos ultra 600000. comple-
ctitur, pauca fortassis videri domus possint—
(nam non nisi mille ducentas triginta & tres,
ex quibus Civicæ 930. Liberæ 248. Monasteria
18. Tempa 29. Sacella non annexa 8.) continet,
tantæ tamen sunt magnitudinis, ut plures etiam
familie eandem incolere commodè valeant,
& inhabitare. Nam quot spectantur ædes va-
stissimæ, quas aulas nominant, quot diversoria,
quot ingentia Principum, & Dominorum Pala-
tia, quorum singula suo in districtu minores
aliorum locorum civitates aut æquare, aut su-
perare posse videantur: finem dictioni non fa-
cerem, si recenserem singulas, possem autem
omnes, easque secundùm meritum suum dilau-

darem, unde ut brevitati & consuetæ scriben-
di rationi morem geram, aliquas, easque pau-
cissimas, quæ cæteris aut mole, aut pulchritudi-
ne, aut magnificentia anteferri possint, placuit
enumerare.

Et ut ab Augustissimarum Majestatum Re-
gia initium faciamus, sita est hæc ad portam ab
Aula dictam, solem Occidentalem versus; spe-
ciali fossâ, propugnaculis, & custodia defensa,
opus & magnitudine & venustate insigne, tres
in se continens distinctas Aulas, quarum unam
Augustissimus Imperator, Augustus alteram,
tertiam Serenissimus Archidux, cum numerosa
Ministrorum suorum manu incolit, ædificium
formâ quadratâ erectum, amplum includit—
atrium, quatuor portis, tam pompæ, quàm si
necessitas cogeret, militum aliquot millibus op-
portunum, contignationes in altum numerat
ternas, quarum medias occupant coronati ver-
tices, reliquæ illis in usum, qui ab obsequiis pen-
dent Principum, reservantur.

Quorundam Dominorum Palatia Ordine Alphabetico.

PRÆTER præfatam Regiam alia reperiantur
Principum, & Dominorum domicilia opere
suo & arte celeberrima, de quorum numero de-
libare potiùs, aut recensere aliqua, quàm descri-
bere fusiùs brevitati studentes statumus, neque
illis ista præferre, aut hæc præ aliis negligere
nobis mens fuit, sed quemadmodum vel suspe-
ximus

ximus ipsi, vel ab aliis accepimus quædam non singula commemorare, fatius nos facturos judicantes, si ad ocularem horum experientiam benevolum Lectorem invitemus.

A Principum aulis ordimur, quas inter recensendæ veniunt (præter domum Provincialem) in qua Austriæ Status de Provinciæ negotiis tractaturi conveniunt, sumptibus & structurâ insignem, Equitum item Ordinis Teutonici in platea vulgò *Singerstrassen*, & Ordinis Melitensium ibidem) Principis de Boquoi, utriusque Principis Gundacari, & Leopoldi de Dietrichstein, quorum primi ad pulchrum fontem, secundi in Dominorum platea est sita. Principis & Hungariæ Palatini ab Esterhasi, Principum Adami de Liechtenstein in platea Dominorum, & alterius Adami de Liechtenstein penes domum Provincialem, ac tertii Hartmanni de Liechtenstein in foro Rusticano. Principis de Monsfeld in alto ponte. Principis Montecuculi post domum Provincialem. Principis de Porcia in platea Dominorum. Ducis Saxonie nunc Episcopi Jaurinensis in alto Ponte. Eugenii Ducis Sabaudie ad Portam cœli. Principis de Schwarzenberg in foro novo. Celsissimi Principis ac Episcopi Viennensis, ex Comitibus de Harrach penes S. Stephanum. Quæ singulæ vel à magnificentia, vel à statuis, picturis, & Architecturâ celebres Civitatem Illustram reddunt & exornant.

Neque minus adferunt Urbi ornamentum Palatia plurima Excellentissimorum, & Illustrissimorum DD. Comitum per varias Vienna partes, fora, & plateas dispersa; D. Com. Bücellenii aulæ Cancellarii in novo foro. Comitibus Budiani in S. Dorotheæ. Capraræ in platea à pulchro fonte nuncupata. Carassæ in aula Scotensi. Colaldo in foro ad aulam dicto. Colredo in Weichport: Corbelli in S. Joannis: DD. Comitum Philippi de Dietrichstein penes PP. Augustinianos. Fünffkirchen in platea inferiori Pistorum. Ab Harrach penes Monasterium Scotense. D. Com. ab Hamelthon ad mœnia in *Einsalt Strassen*. Comitum de Hojos non procul ab hujus ad mœnia protensa. D. Com. de Jörger in platea simplici vulgò *Einsalt Straß*. D. Com. de Kauniz infra domum Provincialem. D. Com. Kinski in Cœmeterio S. Petri. D. Com. de Lamberg in *Walnerstrass*. Com. de Martiniz in foro Carbonario: D. Com. de Molart in Dominorum platea: Gen. de Obizi penes PP. Augustinianos: Gen. de Palfi non procul à domo Provinciæ. D. Com. de Rabbata in platea *Wohlzeil* nuncupata: Com. de Rosenberg in Dominorum platea: D. Com. de Rottal in Cantatorum platea: D. Com. à Sallaburg in S. Joannis. D. Com. de Sinzendorff penes domum Provincialem. Com. Stärenberg non procul ab eadem. D. Com. de Stratmon ibidem. Com. Strozi non procul à præfatis. D. Com. Tschernini in alto ponte. Com. de Traun in Dominorum platea. D. Com. de Trautmanstorff in eadem. D. Com. Trautson in platea Dominorum, & alterius D. Com.

de Trautson in platea Breineriana. D. Com. de Völkerer. Com. de Weissenwolff. D. Com. de Wallenstein è regione Monasterii Scotensis, D. Com. de Windischgraz penes PP. Minoritas, & aliorum quàm plurimorum, quæ referre omnia nihil foret aliud, quàm volumen implere domibus, & in infinitum excurrere referendo; quamobrem privatas aliorum Dominorum silens prætereo ædes nobilissimas, quarum Viennensis Urbs tot continet ad suæ propè invidiam, quot domus universim, ac proinde eas nunc solum præferemus, quæ linguâ nostrâ ob magnitudinem suam, & vastitatem aulæ nativo sermone *höff* appellantur postea, de publicis & ad commoditatem omnem instructis diversoribus dicturi, sunt autem aulæ hujusmodi per urbem celebriores viginti.

Aula Episcopalis penes S. Stephanum, Passaviensis ad gradus B. V.: Claustro-Neoburgica è regione armamentarii Cæsarei, aula ad S. Dorotheam, Gundeliana penes *Brandstatt*, Gammingeriana, aula S. Crucis non procul à Templo Collegii Soc. Jesu. Ducumburgensis in platea S. Annæ, Celleriana vulgò *Cöllnerhoff* in superiori Pistorum, Campililiensis in platea Weichburgensi: S. Margarethæ in foro veteri Rusticorum: Madlsbergensis: Melicensis penes Monasterium Scotense, Mariæ Cellensis, in S. Joannis platea: Neomontana in platea Scholastica. Ratisbonensis in platea Pistorum: Scotensis in ipso Monasterio. Seizeriana ad portam Pallerianam, Styrensis in Carinthiaca platea, Zwetlensis penes B. V. ad gradus, Zwölfferiana in foro antiquo lanionum. Quæ omnes à mole, vastitate, incolis, & decore clarissimæ superbis aliarum urbium aulis, & domiciliis in comparationem venire posse, eaque aut superare, aut æquare non ambigimus.

Succedunt his ordine & dignitate suâ copiosissima diversoria, & hospitia publica, tam civibus quàm exteris & è locis distitis adventantibus peropportuna, in quibus quidquid vel ad necessitatem, vel ad commoditatem exigitur, dato ad id pretio comparatur.

Ad aquilam nigram, ad aquilam flavam penes turrin rubram, ad aquilam auream in novo foro, ad anatem auream, ad arborem viridem penes Cancellariam Imperialem, ad arborem viridem ubi lupus anseribus prædicat, ad Angelum aureum, ad anserem aureum è regione rubræ turris, ad agnellum aureum in alto ponte, item ad agnellum aureum in platea Clavigerorum, ad anguem aureum vulgò *Stindlwirth* / ad bovem album in foro veteri vulgò *Gleischmarch*, ad botrum aureum in foro ab aula dicto, ad crucem auream penes rubram turrin. Ad 3. coronas aureas ibidem. Ad Crates non procul ab armamentario navali. Ad cygnum in Carinthiaca, ad Cetum in *der Kruggerstrassen* / ad cervum aureum penes rubram turrin in aula Dempfingeriana, in aula Doctoris Lozen, ad Elephantem nigrum è regione rubræ turris, in aula à piscibus vulgò *Fischhoff* dicta

dicta, ad gryphem aureum in Carinthiaca. Ad Gallum album in fossa profunda, ad globum aureum in foro aulae. Ad Hircum coeruleum penes portam Stubensem, ad Euclionem alias *Rüssen-Pfenning* ad rubram turrim. Ad tres lepores in Carinthiaca, ad Leonem aureum ibidem, ad Leonem album in *Salzgriess* / ad lupum Candidum in foro veteri vulgò *Gleischmarck* / in aula Matschakeriana. Ad pavonem aureum in Carinthiaca, ad portam nigram penes domum Provinciale, ad pomum aureum in platea angulus porcorum dicta, ad rosam albam in platea pistorum, ad rosam auream in S. Joannis, ad stivam auream in platea Clavigerorum, ad solem aureum è regione rubrae turris, ad stellam albam penes 7. libros, ad tres secures penes Monasterium Scotense, ad Satyrum in Carinthiaca. Ad SS. Trinitatem in platea Judaeorum. Ad ursum aureum in foro lanionum veteri. Ad ursum nigrum *auff dem Ludweg* / ad venatorum cornu aureum penes Sanctam Dorotheam. Sunt quidem plura adhuc Viennae diversoria, quia tamen praefatis & commoditate & celebritate non paria, hic illis

enumerandis superfedemus. Et quoniam de domibus illis, in quibus sanis alioquin, & bene valentibus prospicimus corporibus, differimus, restat, ut & illas recensamus, in quibus ægroti refocillentur, aut restituantur, quem in finem varia per Urbem necessariis omnibus promorborum diversitate instructa, erecta sunt pharmacopœia, seu Apothecæ, & quidem praeter illas, quas suis in Collegiis, aut Monasteriis Religiosi, propriis in domibus Domini alii in usum proprium conservant, aut in aliorum commodum instituerunt, praecipuè magis, & notæ numerantur sequentes.

Ad nigram aquilam penes aulam Imperatoris. Ad Angelum album non procul à porta Palleriana. Ad Æthiopem è regione domus Justitiæ, quam Schronam nuncupant. Ad cancrum rubeum in foro alto. Ad Coronam auream in fossa. Ad cervum aureum ibidem. Ad Ciconiam candidam in Coemeterio S. Petri. Ad Gryphem aureum è regione Aulae Episcopalis. Ad Leonem aureum è regione S. Stephani. Ad S. Spiritum in Hospitali Civico. Ad Tygridem in Carinthiaca. Ad Ursum nigrum in *Lubweg*.

TITULUS V.

Urbis Platea, & quae in iis spectanda.

Triumphabat olim vetus Roma, quod tot, & tanta complexa sit suo in gremio fora, & compita, tot vias, ac plateas, per quas victrices de hostibus Duces magnificè pompâ inveheret, & gloriosas aquilas lætitudinis Quiritibus ostentaret: quam gloriam ne soli concederet Vienna Romæ, amplas & ipsa per Urbem plateas, ampla adornavit compita, eaque quasi semper triumphatrix raro spectaculo ardentibus per noctem Lichnis instruxit, ut tot in iis arderent accensæ Lampades, quot cœlum sydera exornarent, ut vel in hoc Romano fastui excitaret invidiam, & quod Urbi illi festivum erat, huic fieret quotidianum. Dividitur autem Urbs in partes quatuor, quæ potissimum à praecipuis Viennensis Civitatis portis suum sunt nomen sortitæ, in his plateæ numerantur plurimæ, fora tam majora, quàm minora non pauca, quæ pleraque à rebus inibi venalibus, situ, novitate, aut domo quapiam sunt appellata: partibus singulis, singuli praesunt praefecti, quorum officium est, hostiles impetus, incendia, aliæque incommoda avertere, & partium suarum commodum, & utilitatem promovere, quam ob causam Centuriones sibi habent adjunctos, qui per milites suos noctibus, æquè ac diebus servant vigilias, lustrent plateas, lites omnes, & rixas componant, ex quibus tantum, quem videmus ordinem, & optimam Urbis compositionem oriri est necesse. Ut autem quod titulo isto promittimus exequamur par-

tes singulas, in quas Urbs tota divisa est, ordine debito perstringemus.

Pars prima à porta sibi cognomine Stubensis dicitur, ac plateas continet, ordine, quo referimus, sequentes: à rubra turri ad domum Pragensem, quam salinariae rei Praefectus incolit, catorum est semita, hinc ad forum altum Judaeorum Plateola à copia habitantium olim inibi Hebraeorum dicta extenditur, à foro alto ad lanionum officinas via lucida *Lichtensteg* / sequitur hanc coquorum usque ad crucem auream. Mercatorum usque ad cellarium à mulso nuncupatum, è regione Lanionum, in *Lubweg* locus dicitur, ubi equi conducticii reperiuntur, hinc descendendo ad anserem aureum forum lini à venali lino dictum ingredi-mur, post quod suo ordine venit platea *auff den Steig* vocata, quæ ad rubram turrim excurrit, *Wollzeil* ad domum mercatoriam quam ab acri angulo *zum Scharffen Eck* nominant, extenditur, quam Stubensis excipit, Pistorum anterior dicitur ea, in qua domus ab olente verme visitur, inferior verò, quæ ad Collegium PP. Societ. protenditur, ad S. Crucem parva, & angusta plateola est, quæ ab hac ipsa aula nomen suum desumpsit: excipit hanc ab albo bove platea major, forum vetus Lanionum appellatum, ex parte altera, à domo quadam Civitatis in praefato foro posita ad nigram aquilam usque protrahitur platea, quæ vulgò porcorum angulus (*Sau-Winkel* dicitur) Sanctæ Bar-
bara

baræ platea penes Cæsareum Convictorum. Collegium angusta est, major illa, in qua celebre est RR. PP. ex ordine S. Dominici Prædicatorum Cœnobium, quæ idcirco forum Prædicatorum appellatur: claudit tandem partem hanc plateola figulorum, quæ ad nigram aquilam longitudine suâ excurrit.

Altera pars à Carinthiaca porta nomen traxit, hâsque quas subnectemus, sub se plateas continet: sumit autem initium à Gallinarum plateola penes forum altum, ubi cancri venales exponuntur, & in nominata proprio vocabulo *Bluger Strassen* terminatur, quas inter numerandæ veniunt, maris superiorum platea vulgò *Taschen Gassel* penes viam lucidam, à læva fori alti (venduntur hîc omnia ea, quæ quotidiano inserviunt usui (Tuchlauben, Cœmeterium S. Petri; ubi alatilia vicinis ex provinciis advecta, summa in copia distrahuntur, forum Rusticum, sic à rebus rusticis, quæ ibi divenduntur, appellatum. Corona Regia (Land Cron) Monetaria platea, ad Cæruleum Dominum DEUM, *Brandstatt* / quod à combustis olim ædibus servavit nomen, plateola ad rubram Crucem, & Scholastica à dextris, *Kumpff Gassel* / novus mundus, ad S. Jacobum parva plateola, Lorariorum, cum quadam minore sibi conjuncta (*Sültz Gassel*) Platea à cantando nuncupata, ex utraque parte protensa ad viridem anchoram, lactea platea, Cœmeterium S. Stephani, in vetere foro equorum, ubi lignea vasa venduntur à læva, uti & Carinthiaca à sinistris ad portam usque, *Weichenburg / in Dâcken / in Steig* penes domum officii (*Umbthaus*) platea ad portam cœli, ad durum lapidem, seu *Bauchenstein* / ad ferreum pyrum, S. Joannis & S. Annæ plateæ.

Tertia pars in quam Urbs dividitur, quam ob caulam non constat Wübmeriana dicitur, & à foro Coriario, seu à septem domibus tenet principium, suoque ordine plateas numerat, Tinctorum, forum Judæorum à Castaneis ibi venalibus celebre, Aulam à Ducum Austriæ Regia, quam olim ibi habebant nominatam, & à binis per annum, tempore Pentecostes, & D. Catharinæ nobilissimis nundinis dilaudatam, Judæorum, seu currentium ad serpentem aureum. Seizerianam, Schulterianam plateolam. A dextris forum altum versùs ad partem hanc revocantur Wildwerchiana, & pars infra Tuchlauben appellata usque ad Seizerianam aulam, locus infra Ehippiarios, & Umbilicarios (*Spängler*) fossa profunda, hinc deorsum à læva *Haidenschuß* / arcuariorum & claviariorum à sinistris ad rotulam, turris Paulina: præterea huc revocantur plateolæ Pater noster, S. Petri è regione aulæ Seizerianæ, Cœmeterium S. Petri post aurifabros usque ad aulam Freysingerianam, forum equorum, Rosa rubra penes *Stoek in Eysen* / fossa ubi præter colossum SS. Trinitatis, de quo alibi, visu dignus est Ele-

phas ille in domo quadam ad coronam auream incisus, quem ob ingentem suam magnitudinem anno 1552. Maximilianus Bohemiæ Rex ex Hispaniis dono accepit, populo spectandum exhibuit, & suppositâ tam Latinâ, quàm Germanicâ inscriptione huic domui insculpi voluit: fabrorum plateola: forum Carbonarium à læva ad S. Michaëlem, Superior Preineriana, cum inferiore, quam rubram, seu *Rothgassen* nuncupant, platea item ad S. Dorotheam, vetus porcorum forum: platea speculorum post Sanctam Dorotheam, Rosarum à bove aureo ad tres Reges protensa, funificum platea penes tres Reges, *Stoek in Eysen* / Carinthiaca à dextris usque ad portam, claudit partem hanc forum novum.

Ultima pars Civitatis Scotensis appellata suo in districtu recenset *Bienmarck* usque ad forum altum à dextris, & ipsum ex eadem parte altum forum usque in aulam montanam (*Berg-hof*) arenam Salinariam (*Salzgrieff*) gradus Piscatorum, & fontem piscium (*Fischbrunn*) complectitur deinde Wildwerchianam à dextris ad pontem altum, unâ cum ipso hoc ponte, gradus B. V. In arena salinaria verò totum spatium deorsum à loco *beym Wolffen in der Au* dicto. Aurifabrinam, è regione armamentarii navalis in exilio nominatam, fossæ profundæ partem dextram usque ad Vindicias (*Freyung*) & hinc usque ad Balneatorum plateam, aliam præterea currendo nuncupatam (*Kenngassen*) *Einfalt* / & Rosarum plateas unâ cum anteriore *Schenckstrassen* à domo Principis Montecuculi sursum, continet præterea *Anger* / alteramque *Schenckstrassen* / usque ad domum Principis de Liechtenstein protractam, Cœmeterium ad nigram portam, plateolam Scramineam, & majores alias Domorum, & palatum (*Schaufflgassen*) post S. Pancratium plateas Claviariorum, & forum Carbonarium à dextris usque ad aulam Cæsaream, & desinit pars tota in *Walchstrassen* / & foro Lini.

Et quoniam partibus his subordinata sunt ipsa Suburbia, æquum esse judicavimus, ut ad titulum hunc, quod parti cuiusvis respondet, reducamus, ac à Stubensi, cujus primâ vice meminimus inchoando, hæc sub se continent viam Regiam, Alutarios, inferiorem *Wörth* & Leopoldinam, ad Carinthiacam refertur cum *Widen* / quidquid torrens Vienna dictus à sinistris alluit; Wübmerianæ parti subjacet fossa lutea (*Laimbgruben*) & quod à dextris Viennæ fluvii situm est, *Schöff* / Vicinia ad B. Virginem Auxiliatricem, & Spitelomontium, *Spiriberg*. Reliqua videlicet in monte, & agris Scotensibus sita, Picarum platea, *Währinga superior*, *Wörth* / Rossavia, Aurigarum, Servitarum, Hortulanorum plateæ, uti & illa in qua Judæorum est sepultura, ac rivum versùs à picis dictum, cum Spitelovia Scotensi Quadranti sunt adscripta.

TITULUS VI.

Colossi, & Statuæ per Civitatem erectæ, & prodigiosæ Imagines Religiosè cultæ.

Solebant Ægyptii, ut immortale sibi apud posteros nomen compararent excelsos per urbium compita Colossos, & Pyramides erigere, in quibus aut ficticia sua adorabant Numina, aut mortuos Reges supersticiosâ religione sepelirent. Quem morem imitati populi alii, ut & famam auerent suam, Urbesque suas redderent gloriosas, diversas per fora Columnas, diversas in Columnis Statuas extruebant, quæ vel in triumphantium Belliducum æviternam gloriam, vel in Deorum, Dearumque suarum honorem erigebantur. Vienna ut nobilissimarum quoque Civitatum vestigia premeret, ac velut apis ex floribus non nisi suavissimum mel colligeret, præteritis, aut superstitionis, aut Ethnicæ perfidiæ monumentis, iis ornata triumphat Colossi, & Statuis, quæ ex Majestate, & decore, sumptibus, & impensis famam, & memoriam merentur sempiternam.

Numerat autem Urbs tota non nisi binas, quas pietate, & cultu, & religione in Superos Gloriosissimus Imperator Leopoldus, Cæsareâ, id est Munificentissimâ liberalitate, & affectu erigi fecit, & ædificari. Prima, quæ & ab arte, & magnificentia commendabilis, in foro cui ab aula antiqua nomen, è regione faciei Ecclesiæ Domûs Professæ erecta est, tota ex ære fuso, & deaurato posita anno 1667. Immaculatæ Dei Genitricis statuâ ex Metallo eodem conspicuâ. Solent hic in festorum Magnæ Matris Vigiliis, festisque diebus coronati vertices non modicâ sui in Virginem illibatam amoris contestatione, ædificatione populi, hæreticorum consternatione, colla, & genua flectere, cantatis interesse Litanis & precibus, & publicas decorare hanc ad columnam Processiones.

Alterâ, quam idem Augustissimus Imperator Leopoldus magnis exstruxit impendiis in foro à fossa dicto conspicitur. Opus est omnium judicio Romanorum dignum Imperatore. Columna per modum pyramidis prominentibus undique artificiosè nubium globis, & superimposita cuspidi fulgentibus auro radiis SSS. Triade in signum gratitudinis ob depulsam gravem luem, quæ Viennensium Urbem anno præteriti sæculi 79. graviter corripuit, in honorem Unius, & Trini Numinis est erecta. Posuit Augustissimus ipse 30. Julii 1682. magnâ solemnitate fundamentalem lapidem, cui anno post decimo, nempe 1692. moles tota, quam artificiosissimus omnium illo tempore statuarius elaboraverat, ipso Festo SSS. Triadis die innumero populi admirantis, & obstupescantis aersu, conjuncta, ritu solemnè à Reverendissimo Viennensium Episcopo ter uni Numini est consecrata. Ardentes circum lampades, & con-

stans alternantium militum Custodia, operis non modicè augent Majestatem.

Subnectimus his binos Colossos alios, qui binis in fontibus positi magnam vicinæ suæ conciliant venustatem. Fons unus è regione Cervi aurei in foro, cui à fossa nomen, positus, & mole, & gratiâ est insignis, profluit è quatuor Leoninis capitibus in suppositam Concham aqua: in supremitate S. Christi Nutritium eleganti in statua continet, dextrâ Liliû, sinistrâ cor tenentem, & quasi per aquarum profuvium, gratiæ rivus effundentem.

Fons alter penes Coronam auream in fossa eadem ex octo lapideis capitibus, & quatuor Delphinis aquam in excavatam Concham protrudit: statuâ D. Leopoldi dextrâ Ecclesiam, lævâ vexillum sustentantis est insignis.

Sed habet Viennensis Urbs præter dicta pietatis Cæsareæ Monumenta plurima tam intra, quàm extra Civitatis muros Palladia, quibus non tam defendi, quàm ornari Urbem necesse est, non multa templa reperies, quæ prodigiosis non abundant Dei, Divorumque imaginibus, in quibus cælum suam ostendit virtutem, potentiam exhibet copiosis: quas si enumerare vellemus, templa ferè singula recensere foret necesse, eas solum adferemus; quæ magis per Urbem, & Provinciam celebres frequentiori hominum concursu, & devotione coluntur.

Ad S. Stephanum miraculosa servatur Deiparæ imago, quam à loco, unde allata Beatæ Virginis in Boëz nominamus, multis imago hæc post fusas lacrymas clara prodigiis, ingenti hominum copia quotidie visitur, ac solemnè quotidie Sacro, & Litanis, sæpius etiam tubarum, tympanorumque clangore, ac publicis ad eam ex aliis locis Processionibus honoratur. Ostendunt id sufficienter suspensa anathemata, quæ sine numero ad ejusdem Aram afferuntur. Est & alia non minùs celebris B. Virginis in eadem Basilica Imago, cui etiam anno elapso novum ex Marmore est erectum Alrare.

In Aulico RR. PP. Ord. S. Augustini Templo prodigiosa Deiparæ Virginis Lauretanæ Imago, & Sacellum est, tam horrore sancto, quàm pietate plenum: pendent ante hanc plurimæ argenteæ lampades, molis non exiguæ, quas multorum in Divam Virginem obtulit affectus.

Alia Beatissimæ Virginis sub titulo Auxiliatricis non modicâ pietate, & devotione videtur celebrari in *Neubau*/cujus cultum promovere strenuè adlaborant RR. PP. Ord. Cleric. Reg. D. Pauli, qui inibi residentiam, ut vocant, habent, dum quotidianis Sacrificiis, festis Con-

cionibus, &c. Populi in Patronam suam amorem conservant, & inflammant.

In Suburbis ad S. Udalricum in Templo Parochiali Deiparæ Imago plurimis clara miraculis colitur, quam ante elapsos duos annos in publica Processione multitudine innumerâ comprecantium circumferri, ac ad Templum RR. PP. Ordinis S. Benedicti ad Scotenses portari ipsa vidit Civitas Univerſa.

Alia demum ejusdem Thaumaturgæ Virginis prodigiosa Statua, & per alias nota terras in *Hiezing* / non procul à novo Romanorum

Regis Palatio in Templo pro hominum affluentium multitudine nimium angusto conspicitur, quæ à pluribus RR. DD. Canonicis Reg. Claustro - Neoburgensibus Ord. D. Aug. hic habitantibus administratur.

Plures tam intra, quàm extra Civitatem, & singulis propè in Regularium Templis Divinæ reperies misericordiæ, quæ per Matris suæ, aliorumque Sanctorum Icones, & Statuas liberalissimè profundit, argumenta, quæ tamen quia copiosa nimis, ne molestiam causemus Lectori, prætermittimus.

TITULUS VII.

Officina variæ, Campsores, & Aurarii.

Quam communi bono utilitatis, Civitatibus, imò & Provinciis integris splendoris afferant commercia publica, & Mercimonia, testantur adhuc hodie tot Republicæ in florentissimum Statum evectæ, ditata æraria, Principes, & Cives locupletati, ut ob id inutile fore judicarem, si pluribus id ostendere laborarem: vel sola Vienna nostra ad eas provecta opes, & opulentias, eoque conspicua honore, & gloriâ id abundanter ostendit, quam, quodd futuris conservabit temporibus, argumento sunt, tot Mercatorum nobilissimæ officinæ, quot in aliis etiam amplissimis Urbibus vix reperies; nam si eas tantum, quas muri Civitatis includunt circuitu, computemus, numerum sanè non exiguum inveniemus. Introducta autem sunt Mercimonia hanc in Viennensem Civitatem, ut inquit Lazius l. 2. c. 8. an. 1100. quæ tamen ob concessa à Ducibus suis maximè Leopoldo VI. Privilegia varia anno 1200. flores magis, ac magis inceperant, donec ad statum hunc, quo jam ea vigere videmus, pervenerunt. Et, ut ab iis initium faciamus, in quibus merces non quidem per officinas publicas venales quotidie prostant, sed à quibus mercatores cæteri, quibus emptas mensurâ, vel pondere distrahere mos est, ac ulnatim, libratimque divendere, res coëmunt, & quos idcirco vulgus *Wiederläger* appellat, quadraginta & octo numerantur eorum officinæ, una in busto (*Brandstatt*) in foro Judæorum binæ, in *Bienmarck* 4. in aula una, in *Wolzeil* duæ, in inferiore Pistorum platea 3. in plateola S. Crucis 1. in vetere lanionum foro undenæ, 7. in Carinthiaca, in foro alto 1. In aula cui à *Gundl* nomen est, quaternæ, in fossa 1. in aula Kelleriana duæ, in veteri Rusticorum foro octonæ.

Aliæ Mercatorum pannos, sericeasque materias secundum ulnas dividentium officinæ, quas idcirco *Tuchläden* nuncupant, recensentur in Cœmeterio S. Petri septem, in plateola Virginum binæ, in foro novo 1. in Carinthiaca 15. in foro alto 10. in *Tuchlauben* 8. in foro herbario 12. in foro Carbonario 1. in veteri

Rusticorum 2. quæ numero suo conficiunt 58. Aliæ in quibus aromata, aliæve distrahuntur, & ob id officinæ aromaticæ dicuntur, diversas per plateas & fora habentur 49. in platea *Wipplingana* 1. in aula 1. in *Haidenschuß* 1. in fossa profunda 1. in Cœmeterio S. Petri ternæ, in plateola, cui à piliatoribus (*Zutstöpfer*) nomen est una, in foro novo itidem una, in *Wolzeil* binæ, binæ etiam in Pistorum inferiore platea, in plateola ad S. Crucem totidem, in lanionum veteri foro non pauciores, in Carinthiaca decem & sex, in foro alto 4. in *Tuchlauben* ternæ, in fossa quinque, in Carbonario foro una, & tandem in veteri Rusticorum foro ternæ. Officinæ eorum, quos vulgari nomine Materialistas compellant, qui res varias pretiosas omnis sortis distrahunt, sunt ad Portam Paulanam 1. in Carinthiaca binæ, binæ item in foro à fossa dicto, & 1. in Cœmeterio S. Petri. Officinæ, ubi res ferro elaboratæ venduntur, & quarum Mercatores ferrarios (*Eysler*) nuncupant, in platea Carinthiaca habentur 13. Librorum officinæ, quibus Bibliopolæ præſunt, tredecim universim per Urbis districtum computantur, in platea à S. Dorothea dicta 1. in busto 1. in claviariorum platea 1. in Cœmeterio S. Petri 1. in *Bienmarck* 2. in plateola pileatorum 1. in Carinthiaca 1. in foro alto 1. in fossa 1. in foro Carbonario 2. intra catenam 1.

Sunt & officinæ aliæ his inferiores propè innumeræ per plateas omnes dispersæ, eorum, qui auro argentoque sericeæ materiæ intertextas res distrahunt 20. qui diversa vestimenta sericea tam acu picta, quàm contexta unâ cum pretiosis ligaminibus vendunt 63. Qui Telæ diversæ sortis monopolia tractant 21. &c. sed hæc omnia attingere potius, quàm fufius enarrare placuit.

Neque hinc prætereundæ sunt officinæ eorum, quæ auro argentoque divites, tam arte, quàm pretio celebres in se continent, raræque merces; qui iis præſunt, communi voce Argentarii, vel Aurarii (*Gold-oder Silber-Zubilier*) nuncupantur. Primariæ sex recensentur

in foro Carbonario non procul à Porta Paulana, altera propè aulam Cæsaream, tertia in S. Petri Cœmeterio, quarta in foro ab aula antiqua dicto, quinta propè domum Professam ad Serpentem aureum, sexta in via lucida. Continuamus titulum istum referendo domus eorum, quos Campsores nominamus, quorum quia indies ita augetur numerus, ut certus definiri nequeat, eos hic solùm adducemus, qui aliorum opinione habentur celeberrimi, & quorum nomina aliis etiam in Provinciis magis habentur familiaria, & famosa, ut sic nulla ex parte destituamus Lectorem in iis, quæ eum pro Viennensis Urbis gloria summopere nôsse iuvabit. Bini in vetere Rusticorum foro inveniuntur, in fossa unus, in inferiore Pistorum platea alter, alius in S. Petri Cœmeterio, in aula quapiam Söderhof dicta item unus, in Co-

rona Regia (Landskrön) unus, è regione Sancti Stephani unus, alter non procul ab eodem S. Stephano in domo à potu Turcico Cavè celebri, alius aulam Gundelianam, alius Kellerianam, alter demum Ratisbonensem aulam incolit. Tandem ad Titulum istum reducimus domum Monetariam, tum illam, quæ intra Civitatis muros non procul à S. Stephani visitur, tum eam quæ extra muros in Civitatis fossa est sita, in hac argenti, aurique metallum in massam liquefit, & debite ad Monetariam formam recipiendam disponitur, in illa verò ipsa pecunia, eaque tam aurea, quàm argentea efformatur: præ reliquis videre arridet aureorum, Imperialiumque, utpote quorum labor est major, efformatio, licet utrumque non cum exigua delectatione & admiratione intueamur.

TITULUS VIII.

Tribunalia, & Instantiæ diversa.

Quod in Eleganti corpore est variis ex-culta dotibus anima, hoc in augusta & splendidis ædificiis celebrata civitate est Justitia; quemadmodum enim sine illa genarum rosæ in pallorem, labrorum corallia in abominationem, oculorum scintillæ in caliginem, & omnis cultus decor in nauseam mirabili metamorphosi transmutatur, sic sinè hac Magnificencia in contemptum, Majestas in fastidium, tota gloria & splendor cedit in derisum: Quare ne mutilatus, aut nullus esset Viennensis Urbis decor, & gloria; ita commiscuit externam pompam interno regimini, ut adamantino sibi connexa vinculo omnium opinione crederentur, ut vel sic aut falsum esse Poëtarum dicam figmentum, qui justitiam excessisse à terris fabulantur, aut Viennam Cœlum esse, in quo suam Astræa locasset sedem, Vatikico, ut volunt spiritu, profitentur. Diversa itaque, sibi que subordinata hac in Urbe sunt erecta Tribunalia, in quibus secundùm fas omne, & æquum deciduntur, & componuntur lites, præmiantur honesta facinora, delicta puniuntur: quæ omnia, quoniam Urbi nostræ ingentem addunt gloriam, brevi pennâ perstringam. Quodd si forsan non ad eum ordinem, qui cuivis competeret, ea redigamus, nolumus ea in re ullum facere præjudicium, aut unum, majus altero, digniusque proclamare, sed singulorum solùm referre negotia, & publicam auctoritatem.

Tribunalia Cæsarea numerantur tria, i. Consilium Imperiale Aulicum, in quo causæ solius Romani Imperii, & quidquid ad illud pertinet, agitantur. Habet hæc Præsidem suum aliòsque non pro necessitate solùm, sed splendore quàm plurimos, qui & sapientiâ & virtute clarissimi norunt gravissimas causas discutere,

easque pro Imperii Romani Majestate, ac decencia complanare.

Alterum est Consilium Aulæ Mareschallicum, quo Cæsarei, Regii, & Archiducuales Ministri, & Officiales cum causis suis, & litibus referuntur. Tertio loco Consilium Bellicum numeratur, in quo generales, & supremi æquè, ac infimi exercitus Officiales, Militésque omnes gregarii, tam ii, qui per militare Sacramentum ducibus suis fidelitatem sponderunt, quàm ii, qui Martis experiundi gratiâ, aut Provincias visendi causâ his se aggregarunt, eorumque causæ aguntur. Accedunt Commissariatus, bellicique Commissarii, uti & Mercatores, quos vulgò *Marquetanter* appellant.

Regia Tribunalia reperiuntur bina, quorum primum Hungarica Cancellaria nominatur. Referuntur huc omnia, quæ tam superiorem, quàm inferiorem Hungariam, ac ea, quæ Regna Croatia, Dalmatiæ, Sclavoniæ, ac Transylvaniam contingunt.

Cancellaria Bohemica incorporatarum sibi præter Bohemiam Regionum, ac Provinciarum causas tractandas suscipit. Moraviæ nempe, inferioris, ac superioris Silesiæ, quo etiam utraque Lausnitiæ, cum Comitatu Glozensi, &c. reducitur.

Separatas ab his Instantias, ac Tribunalia Viennæ habet Austriæ Archiducatus, quæ idcirco Archiducalia ordinario nomine compellantur, has inter intima Cancellaria numeranda venit, quòd causæ omnes unitarum, ac Hereditarum spectant Provinciarum decidendæ, utriusque videlicet Austriæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ, Comitatus item Tyrolis, Alsatix, &c.

Præter has Instantia prima Regiminis est, ad quam in temporalibus etiam terna Consistoria,

ria, Viennense, Passaviense, & Universitatis re-
ducuntur. Tribunali huic suprema in præfa-
tas Provincias concessa potestas est, neque com-
munes solum, sed & privatas Incolarum, ac alio-
rum causas discernit: quem in finem diversis
ex Statibus apta deliguntur subjecta, ex Statu
Comitum & Baronum videlicet, Equitum, &
Doctorum, qui secundum jura causas decidunt,
& suam opinionem edisserant, præsentem tamen
Regimini huic Excellentissimi Urbis Locum-
tenens, & Cancellarius, quorum officium est
aliorum sensus audire, & decretivam sententiam
stabilire.

Alterum Tribunal priori & loco & digni-
tate, uti loquitur Lazius lib. 3. cap. 3. ferè par,
Cameraticum, seu Fiscale nuncupatur, in quo
rationes pecuniariae suscipiuntur, & confirmantur,
Provinciarum, Civitatumque administra-
tiones, officiorum stipendia, & salaria statuuntur.
Constat Tribunal hoc viris nobilitatis, &
Arithmeticae scientia insignibus, quibus Archi-
Ducis loco Camerae Praeses, Romanis olim æra-
rii Praefectus appellatus, præficitur.

Aliud est Tribunal Provinciae Mareschal-
licum, ad quod Provinciales Austriae referun-
tur omnes. Consurgit ex triplici Prælatorum
videlicet, Dominorum, & Equitum statu, suum
& hoc habet Præsidentem, quem Mareschallum,
qui Romanis olim Praefectus Prætorii vocaba-
tur, nominamus, huic de Provinciae, ac Particu-
larium ejusdem personarum negotiis tractare
convenit, in Comitibus locum primum obtinet,
& quæ pro communi bono expedire videntur,
secundum æquum decernit, subordinatum tamen
hoc Tribunal est Regimini, ad quod partes
litigantes ab illo quandoque appellant.

Præter præfata Tribunalia alia adhuc
Viennensis Urbs memorat, quorum admini-
strationes à supradictis sunt separatae, Consisto-
rium videlicet Passaviense, Viennense, & Uni-

versitatis, bina priora, quæ Ecclesias proprias,
Parochos, Casus conscientiae, aliaque ad com-
munem ædificationem, fidei Catholicae aug-
mentum, animarumque bonum concernunt,
examinant, leges condunt, lites componunt, &c.
Qui Consistoriis his præsentem Celsissimorum
Episcoporum utriusque Diocesis, sunt Officia-
les, habentque singuli Notarium suum & Asses-
sores. Consistorium Universitatis forum specia-
le habet, idque mixtum, non solum quoad Ju-
risdictionem, aut Judices, & membra, sed etiam
quoad causarum criminalium, & civilium cog-
nitionem absolutam, & jus membra sua ex-
communicandi, & absolvendi, sibi à Pontifici-
bus concessum. Vid. Bullam Martini Rom.
Pont. Florentiae 6. Calend. Jun. anno 1420.
emanatam. Ad hoc Consistorium pertinent,
omnes illi, quotquot ad artes liberales referun-
tur, & ab Alberto Contracto, & Rudolpho IV.
Austriae Archiducibus 1360. constitutum est,
ut Lazius lib. 3. c. 2. Primum, quem caput
Consistorii venerantur, Rectorem Magnificum
appellant, qui quatuor Facultatum Decanos,
& totidem Nationum diversarum Procuratores,
aliisque Consistoriales sibi habet in Consistorio
Assistentes, de quibus omnibus titulo *Univer-*
sitas pluribus.

Aliud denuò Tribunal est Magistratus Civi-
ci, ad quod Cives omnes tam intra, quam ex-
tra Urbem degentes pertinent: Habet hic Ma-
gistratus Consulem & Judicem, illius est res te-
stamentarias, & Codillos approbare, rejicere,
Tutores constituere, Civitatis commoda pro-
curare, mala avertere, &c. hujus verò causas
criminales examinare, debita, aliasque lites
componere, &c. Cuius Curia specialis, & 12
Senatores assignati sunt, quibus Principis loco
assignatus est unus, quem Civitatis Vicarium,
vulgò *Stadt-Anwalt* appellant.

TITULUS IX.

Litteræ, & Universitas.

Quanto jam à primis annis fuerint in præ-
cio Litteræ, liberalisque disciplinæ,
plenæ sunt librorum paginæ, & varia
per orbem tot impendiis erecta Lycea abundè
demonstrant, loquuntur tot Cæsarium sensa,
tot decreti Professoribus Censuræ, tot domicilia
per Urbes, & oppida litterarum auditoribus in-
structa: Certò Macedonum Principi tanti erat
vel unus Poëta Homerus, ut libros ejusdem,
si Plinio fidem damus lib. 7. cap. 29. auro gem-
misque diviti incluserit scrinio, neque suavius
se quiescere crederet, quam si eosdem capiti
una cum pugione supposuisset: Quid, quod di-
vini litteratis, ab antiquis nostris statuti hono-
res, statuae ac Colossi positi, sepulchra & Mau-
solæa Regia post eorum sunt mortem constituta?

quid, quod orbe toto separata à nobis, ac litterarum rudes Americanæ gentes ab Hispanis subactæ litterarum usum certissimum Divinitatis argumentum esse putarent, cum chartæ scriptæ vocem occultam inesse animadverterent? Cleza tom. 2. histor. Peruan. cap. 34. quæ omnia luculentum dant testimonium, summamque Viennensium Urbi accedere gloriam ex florentissima illa, ac fecundissima sapientiæ Matre litteraria Universitate, ex qua tot indies litterati prodeunt Filii, tot tam sacræ quam profanæ reipublicæ decora progignuntur; ut vel ideo mihi non leviter deliquisse viderer, si hanc Viennensis Civitatis non modicam gloriam præterissem.

Universitas itaque Viennensis ut refert Specul. hon. Domus Austriacæ, & Lazius lib. 3. cap. 3. à Friderico H. Imp. anno 1237. devicto Friderico Austriæ Duce, & Viennâ in Civitatum Imperii numerum adlecta penes S. Stephanum est erecta, ac à sæcularibus Professoribus administrata, sed ab Ottocaro postmodum scientiarum amante Principe, & Bohemiæ Rege, Ducæque Austriæ pluribus proventibus, & Magistris anno 1356. aucta, ac ad Aulam novam Ducum ad Urbis mœnia traducta fuit; sed qualiter rebus omnibus pretiosis usuvenit, quæ parvæ primùm in amplam crescunt Majestatem, ita huic est factum Universitati, & à modico fundamento in tantam, quam nunc miramur, propagata est dignitatem: Albertus enim secundus advocatis Parisiis purpuratis Theologis, ut dignam sui relinqueret memoriam, novam aggreditur Fabricam, & propè PP. Patrum Augustinianorum Ecclesiam in loco, quem nunc forum porcorum nuncupamus, splendidum erigit Collegium, in quo florerent studia, & Artes liberales promoverentur: verum Rudolphus IV. Austriæ Dux, qui aptius, & à turbis remotius selegerat spatium, eam ad Portam Stubensem transtulit, eique relicta Templariorum ædificia consignavit, mille quot annis florenis censum auxit, & in formam Academiæ reduxit, quam tamen anno post 1388. uti Spec. hon. Austr. l. 4. c. 2. Albertus III. cum trica nuncupatus longè illustriorem reddidit, dum non solum ab Urbano Romano Pontifice confirmationem obtinuit, sed insuper Matheos Professore adjecit, ipsùmque Professorum numerum ad triginta, quos inter Theologiæ 3. Juris 4. Medicinæ 3. Philosophiæ & linguarum 20. erant, qui tamen numerus postea teste Lazio à Ferdinando II. geminatus est, ampliavit. Mansit status hinc Universitatis usque ad annum 1622. quo vocati ut supra diximus anno 1551. à felicitis recordationis Ferdinando I. Rom. Rege Soc. Jesu Patres Universitati huic inviolabiliter, & in perpetuum favoribus Augustissimi Imp. Ferdinandi II. sunt uniti, qui litterarum amore, & earundem promovendarum zelo inductus locum illum, quem Rudolphus IV. pro Academia destinaverat, illis consignavit, Collegium celebre, Templum, scholas, omniæque ad Universitatem necessaria ædificavit: & quoniam adhuc locus iste angustus videbatur, præter domus illas, in quibus Studiosi quidam certis foundationibus, & Bursis, ut vocant, ad id constitutis alebantur, alias adhuc à civibus præfatus gloriosissimus Imperator coëmi, & in usum Patrum tradi mandavit, quo factum, ut indies copiosiori Scholarium affluxu Universitas cresceret, & inter primarias, & celeberrimas, quæ cum omnibus aliorum Regnorum, aut Provinciæ Universitatibus jure competere possit, Academiæ ab omnibus viris doctis recensatur.

Habet Universitas hæc suum, qui annis singulis ipso festo D. Andreæ die publicè in Auditorio præsentibus Reverendissimo & Amplissi-

mo Domino Episcopi Viennensis Officiali, ac Universitatis Cancellario, Perillustri ac Magnifico D. Superintendente Cæsareo, R. P. Collegii S. J. Rectore, Proceribus Universitatis, reliquisque Dominis quatuor Facultatum Doctoribus, à quatuor Nationum Procuratoribus solemnè ritu eligitur, Rectorem Magnificum, qui quot annis ex Facultate alia ordine debito suscipitur ita, ut Theologico succedat Jurista, huic Medicus, post istum alius ex Facultate Philosophica in hoc officium assumatur. Ea autem Rectoris Magnifici est dignitas, ut in publicis actibus, aut Processionibus primùm à Cæsareis Majestatibus locum capestat, hujus est Universitatis tractare negotia, & criminalibus præsidere, partes adversas componere, & quidquid ad artes liberales pertinet, in Academiæ majus decus, & ornamentum dirigere; quod ut felicè cedat, singuli ei ex quatuor Facultatibus Decani, quatuor item Nationum Procuratores, Austriacæ videlicet, Rhenanæ, Hungaricæ, & Saxonicæ, & quatuor quos in Facultate quavis Seniores nominant cum binis Assessoribus sunt assignati, cum quibus in Consistoriis, quæ quot hebdomadibus regulariter bina celebrantur causas tam civiles, quàm criminales audit, & sententiam decedit.

Et quoniam quivis ex quatuor Facultatum Doctoribus Dignitatis hujus de se capax sit, Societas tamen ad demerendam Universitatis benevolentiam liberè, & spontè suâ omni Jure etiam ex Electione passiva oriundo renunciavit, & quidquid in Academico Rectoratu est honoris, & dignitatis, id totum volens libens Dominis Doctoribus quatuor Facultatum, qui de Societate non sunt, reliquit, unde vicissim Universitas ad contestandum suum benevolum erga præfatam Societatem animum declaravit, ita hanc Collegii cum Universitate unionem se recipere, ut nolit quidquam Societatis Jesu instituto, aut studiorum rationi præjudicare; quamobrem R. P. Collegii Rector, ipsaque Societas in Collegii personas omnes, quæ in Universitate litteras docent, aut audiunt, aliudve in iis gerunt officium omnem eam de illis disponendi potestatem, aut eorum Ministeria dirigendi, jus & authoritatem servabit, quam in eas ante unionem habuisset, eamque in reliquos Scholares, qui Patrum de Societate lectiones excipiunt, aut in Seminariis degunt, retinebit authoritatem: hoc insuper honoris R. P. Collegii Rectori tribuit Universitas, ut in actibus Academicis sedeat, & locum occupet immediatè post D. Superintendentem inter Universitatis Proceres relatus.

Scholas quod attinet, mansuetiores quatuor ob majorem studentium commoditatem binis in locis, domo Professæ videlicet, & Collegio docentur, ita tamen, ut illæ Collegio sint subordinatæ: reliquæ, ut Poësis, Rhetorica, linguarum Græcæ & Hebraicæ cognitio, Philosophia, Controversiæ, & Theologia utraque cum annexis Secundariis lectionibus à deputatis à Societate Professoribus, quæ eos per Faculta-

cultatem sibi concessam ad Doctoratum Facultatis propriae sine praevio publicae repetitionis actu promovet, Auditoribus in consuetis Universitatis scholis, de quibus ante, proponuntur. Scripturam tamen, Jus Canonicum, & Theologiam etiam ex Ordinibus aliis Viri docti & Religiosi ob id stipendiati praelegunt, licet sub titulo tertiae, & quartae Lectionis etiam priores binae scientiae à Doctoribus Societatis Auditoribus copiosis explanentur. Reliquae binae Facultates, Medica, & Juridica in constitutis ad id propriis Collegiis Professores omni litterarum doctrina excultos, qui suos instituunt, copiosos recensent, ut mirum alicui videri non debeat, tot ex Facultatibus singulis procedere viros doctissimos, cum necessarium prorsus sit, à fontibus clarissimis rivulos limpidissimos prodire.

Et ut de primo Universitatis decore pauca quaedam delibemus, de honorum Gradibus, quibus exercitati in arena literaria milites ornari consueverunt, hoc loco differendum venit. Excogitati sunt jam ab immemorabili tempore à veteribus Philosophis bono utique plurimorum consilio certi dignitatis gradus, quos ad bonarum Artium studia incitaretur juvenus, & progressi in doctrina sublimiori Auditores decorarentur, unde ut Nazianzenus in Monodia Author est Cæsariensis Basilio M. honoris, & Professionis insignia ex more conferre voluerunt, quamquam ipse propter singularem modestiam eadem repudiavit. Quando tamen, & ubi certus promotionum ordo, & nomina, singularumque Facultatum leges sint introductae, non satis inter Authores est compertum: alii Bononiae, aut Parisiis circa annum Dom. 1120. primò coepisse affirmant, cum enim Gratianus Juris Canonici, Petrus Lombardus, sacrae Theologiae Epitomen conscripserunt, qui Gratiani decretum, aut Lombardi sententias didicissent, vel perlegissent, Doctores appellari ceperunt: verum, ubi numerus eorum in immensum creveret, de certa quapiam profitendi ratione cogitatum, & singularum Facultatum leges introductae sunt, ut Autoritate publica à Scholasticis conventibus solemnibus, & accuratâ disquisitione prius factâ (nam Codicillares Doctores, qui Pontificum, aut Principis diplomate honorarios titulos consequuntur, post accesserunt) certum eruditionis & virtutis testimonium habituri crearentur. Constitutum quoque tempus est, quod in studiis ante solemnem illam gradationem consumere oporteret. Gradus autem praecipui tres sunt. Primus eorum, qui Tyrocini depositi insignia accipiunt, Baccalaurei appellantur: Alter eorum, qui Prodoctores, seu Licentiati dicuntur, tertius Doctorum, & Magistrorum est apex supremus. Verum alii multò aliud publicarum promotionum Originem repetentes, ab Augusto Cæsare proflixisse affirmant: Cum enim haecenus promiscuè de Jure responderent, & lucri causâ parùm aliquando consideratè, Augustus Cæsar decrevit, ne quis posthac sibi eam usurparet Facultatem, nisi Principis Autoritas accederet, inservien-

tè publicorum Gymnasiorum examine: Certè Adrianus Imperator Viris quibusdam Praetoriis hanc Jurisdictionem citra examen petentibus respondit, eam rem non peti, sed praestari solere: Principes non conferre, nisi prius se idoneos esse demonstrarent, & publica Autoritate optimorum Curialium Consensu promoverentur, quod ipsum etiam Justin. in l. Magist. Cod. de Profess. l. 10. ut Zasius l. 2. ff. de Origine Juris testatur, rescripsit. Sed quidquid de Antiquitate, aut Origine graduum disceptent alii, certum esse pro comperto habemus, Viennensem Civitatem aliarum Academicarum seu legibus, seu consuetudinibus acriter insistere, nihilque eorum negligere, quae aut in sui majus decus, Ecclesiae, aut Reipublicae incrementum, singulorum cedere possit utilitatem: unde Facultas quidem Philosophica praeter disputationes solitas, tam publicas, quam privatas, bina quot annis temporum statuit spatia, quibus bene meritos, ac à quatuor ad id per Facultatis membra electis Judicibus bene probatos, Physicos, quidem ad Baccalaureatum, Metaphysicos verò ad ipsum Magisterii supremum gradum extollat: quod eam semper pompa peragit, quae à numerosa promovendorum copia, Honoriorum nobilitate, Cæsarei Ablegati Autoritate, Doctorum ex omni Facultate multitudine, tubarum, tympanorum clangore, & festivo Auditorii apparatu, plurimum accipit splendorem, & commendationem. Reliquae Facultates in Cathedrali S. Stephani Ecclesia, erecto ob id in templi medio sumptuoso pegmate, Eruditorum frequente concursu, sub campanae majoris pulsu, invitatis ad solemnitatem, & ordine, ac longâ serie, ab Universitatis quadam domo per plateam publicam ad Ecclesiam procedentibus Facultatum Doctoribus suis (postquam secundum leges examinati bene, & probati fuere, debitam Doctoratus lauream impertiunt: accedunt in solemnitatis majoris argumentum compositi Libelli, qui ab Humanitatis Classe Baccalaureis, à Facultate Oratoria Philosophiae Magistris, ab aliis, reliquis promotis aequè, ac Hospitibus unâ cum Catalogo, chyrothecis, & à propriis Condiscipulis oblatis libellis offeruntur. Et ne suus Mansuetioribus litteraturae Discipulis desit stimulus, praeter majus coram SS. Majestatis annis singulis ipso festo S. Xaverii die produci solitum Drama, ubi ab eadem Cæsarea Munificentia diligentioribus decernuntur praemia, quinæ per annum à quavis Poeseos nempe, & Rhetoricae classe adornantur Declamationes, & concertationes litterariae, in quibus Victorum nomina referto coram Virorum eruditorum auditorio promulgantur) quod idem quatuor classes reliquae semel per anni spatium bono studiorum profectu, & doctrinae in Juvenibus incitamento exsequuntur. Multa adhuc essent quae de Universitate hac differenda superessent, sed quia nota omnibus lubentes ea praetermittimus, ac ad alteram quam Academiam vocant, transimus.

Fundata hæc est à Provincia ante annos non multos, ac in Suburbii: picarum platea dicta, ante portam Scotenſem ſita: degit in hac copioſa Nobilium juvenus, qui à Regionibus etiam exteris confluentes, tam in litterariis, quam aliis nobilitate dignis ſtudiis imbuuntur: diverſi in hunc finem Artium, linguarum, Juris, &c. ſunt designati Profeſſores, qui ſtatutis temporibus ſoluto ad id annuo ſtipendio in ea, quam quiſque addiſcere velit liberalium artium diſciplina eos erudiant, & non niſi in iisdem excultiſſimos manumittant.

Referimus pariter ad titulum iſtum Artes liberales alias, in quibus Juventus nobilis inſtruitur; quem in finem variæ ſunt erectæ domus, & Amphiteatra, in quibus, equitando, ſaltando, digladiando, aliſque tam militaribus, quam nobilibus exercitiis, ab excellentiſſimis quibusque ſua in Arte Magiſtris inſtructi profectum faciunt ſingularem, hinc erectæ Scholæ equeſtres, tam intra Civitatem ad ipſam aulam Cæſaream, ad quam ex Regia per ambitum patet accessus, in qua Sacræ Cæſareæ, Regiæque Majestatis Ephebi ſtatutis diebus, ac temporibus erudiuntur, quam extra Urbis mœnia ad pauld ante memoratam Academiam, in qua nobilitas plurima ſe exercet, quibus, quamvis hiſ adnumeranda non foret, adnectimus pugilarem ſcholam, apud cervum aureum, in qua ſingulis propè Dominicis diebus ſua Opifices ludicra exhibent prælia, & ſecundum cujuſque morem, ac inſtitutum jam hoſtis oblongis, jam frameis ligneis, jam aliis pro diverſitate inſtrumentis ſe jovialiter ſimul, & artiſcioſè delumbant: quibus in artiſciis & aptos ſe, & expetitos

ad hoſtiles (ſi neceſſe foret) retundendos impetus efformant.

Cum litteris erectæ, & inſtructæ præclariffimis Auctoribus Bibliothecæ non exiguo ſint emolumento, & Urbis ſplendori, aliquas in genere eâſque celebriores merito hunc ad titulum revocamus; & ne longi ſimus, Principatum, uti æquum eſt, obtinet Auguſtiſſimi Cæſaris Bibliotheca, quæ tam quoad copiam (multa enim librorum millia continet) quam quoad ſplendorem, Authorem impreſſorum, Codicum M. S. Antiquariorum, omniumque eorum, quæ Bibliothecam Cæſare dignam ornare poſſunt, aut in ea deſiderari, debitum apparatus inter primas, & celeberrimas, non unius Urbis, ſed ut communis ſenſus eſt, Orbi univerſi numerari poteſt: Habent quoque Bibliothecam ſplendidam, eamque publicam RR. PP. Ordinis Prædicatorum D. Dominici, quam ob foundationem, Windhagianam appellant, celebris ea eſt; & viſu digniſſima: Facultates quoque ſuas ſeparatim variis in locis erectas, non ſolum ſuæ Profeſſionis, ſed etiam omnigenarum rerum Authoribus habent inſtructas Bibliothecas, neque etiam Collegium, Monasterium, aut Religioſam Communitatem reperire eſt; in qua non præclariffimas copioſis planè, & exquisitis Authoribus locupletes, & omni eâ pompâ, quæ Religioſæ non adverſetur modetiæ, divites mirabere Librorum, Tabellarum, Globorum, Inſtrumentorumque variorum, ut ita loquar, Officinas, ut quaſi tot litterariis armata loriceis, quod libris prædeat adverſus ſegnem ignorantiam pugnaæ Vienna, ſibi que doctrinæ palmam, & triumphum adverſum alios polliceri facile queat Artium liberalium aut hoſtes, aut Rebelles.

TITULUS X.

Artes Mechanicæ.

AB Artibus liberalibus ad manuaras ducimur, quæ & Urbium commendant magnificentiam, & augent ſplendorem. Sunt hæ in Urbe hac noſtra tam copioſæ, tam exquisitæ; ut ad expoliendum quod rude eſt, ad elaborandum quod informe, divino munere Vienna data, imò nata videatur. Labet hic eas ordine recensere, quo in ſuas ſingulæ diviſæ Tribus, ſuo Tribus ſtipatæ labaro, & ſuo labaro Tutelari Divo inſignita, ſub ipſa Theophoriæ ſolemnia dignum non tam artis omnigenæ, quam devotionis intuentium oculis præbent ſpectaculum.

1. Tribus Fabrorum Lignariorum eſt, ſuoque in vexillo hinc magnum Chriſti Nutritium D. Joſephum; inde Noëmi arcam oſtentat.
2. Murariorum, & Lapididarum hinc SS. Nicoſtratum, & Symphorianum; inde SS. Caſtorium, & Claudium.

3. Scandulariorum: hinc D. Custodem Angelum; inde domum Lauretanam.
4. Arculariorum: hinc Deiparentem Virginem; inde arcam foederis.
5. Fabrorum Serariorum, & Horologiopæorum: hinc Sanctiſſimam Virginem MARIAM; inde S. Leonardum.
6. Sapanariorum, Salfamentariorum, & Caſeariorum hinc S. Oswaldum; inde S. Euthachium.
7. Coquorum: hinc Chriſti Aviam Divam Annam; inda nuptias in Cana Galilææ.
8. Carbonariorum: ex utraque vexilli parte Dei Matrem Virginem exhibet.
9. Carpentariorum: hinc S. Eliam; inde Divam Catharinam.
10. Tornatorum: hinc Jeſuum tornatoriæ artis Juventute Studioſum; inde Divam Mariam Magdalenam.

11. Nautarum: hinc Divos Noëmum, & Nicolaum, inde eosdem cum Beatissima Virgine.
12. Bajulorum: hinc D. Augustinum cum D. Thoma Aquinate.
13. Chirurgorum: hinc D. Bartholomæum; inde Samaritanum Evangelicum.
14. Restiariorum: hinc Deiparam Virginem; inde D. Augustinum.
15. Pileonum: hinc D. Partheno-Martyrem Barbaram; inde D. Turonensium Præsulem Martinum.
16. Figulorum: hinc D. Florianum; inde D. Sebastianum.
17. Textorum: hinc DEI Filium; inde Sanctissimam DEI Matrem.
18. Fiscellariorum: hinc S. Dorotheam; inde D. Gregorium.
19. Mellicratariorum: hinc Matrem misericordix; inde D. Mediolanensium Præsulem Ambrosium.
20. Farinariorum: hinc DEI Genitricem; inde D. Claram.
21. Pabulariorum: hinc Nativitatem Dominicam; inde S. Agnetem.
22. Molitorum: hinc DEI Matrem; inde D. Nicolaum.
23. Pistorum: hinc DEI Matrem cum Divo Nicolao Tolentino; inde D. Augustinum.
24. Pectinariorum, & Cribrariorum: hinc D. Mariam Magdalenam; inde S. Daniele Prophetam.
25. Aciculariorum: hinc effigiem SS. Trinitatis; inde S. DEI Matrem MARIAM.
26. Sartorum: Divum Michaëlem Archangelum.
27. Lanionum: hinc 4. Evangelistas cum Agno Apocalypico; inde Abrahamum immolantem Isaac.
28. Linteariorum: Sanctissimam DEI Matrem Virginem.
29. Campanulariorum, & Fabrorum Stannariorum sine vexillo.
30. Alutariorum D. Catharinam.
31. Marsupiariorum, & Manicariorum: hinc Sanctissimam Trinitatem; inde lachrymantem Virginem Bötichianam cum D. Udalrico.
32. Coriariorum: hinc Beatissimam Virginem; inde D. Proto-Martyrem Stephanum.
33. Ehippiariorum: hinc D. Georgium; inde D. Augustinum.
34. Lorariorum: hinc D. Gentium Doctorem Paulum; inde ejusdem Conversionem.
35. Samiariorum: hinc D. Barbaram; inde Davidem de Goliatho triumphantem.
36. Vietorum: D. Urbanum.
37. Pileatorum: D. Apostolorum Principem Petrum.
38. Pomariorum: hinc D. Annam; inde Sanctissimæ Annæ Filiam.
39. Topiariorum: hinc Proto-Parentes nostros Adamum & Evam; inde Christum sub Hortulani specie D. Mariæ Magdalenæ comparentem.
40. Olitorum: hinc SS. Trinitatem; inde D. Martham.
41. Sutorum: hinc DEI Matrem; inde Divum Austriæ Marchionem Leopoldum.
42. Fabrorum ferrariorum D. Ludovicum utraque ex parte.
43. Segmentariorum: hinc Deiparam Virginem cum D. Joanne Baptista; inde D. Paulum.
44. Reticulorum tibialium: hinc Jesum Pastorem; inde Familiam Christi.
45. Subactorum Coriariorum: hinc D. Michaëlem; inde D. Bartholomæum.
46. Distillatorum: hinc Beatissimam Virginem Auxiliatricem; inde D. Florianum.
47. Zythopæorum: hinc D. Virginem Auxiliatricem; inde D. Florianum.
48. Pellionum: hinc DEI Matrem; inde Sanctum Rochum.
49. Vitriariorum; hinc Deum Patrem; inde S. Lucam.
50. Aurifabrorum: sine vexillo, sed præferuntur iis aurati bini calices cum pateris in decoratis perticis.

Præter hos, quos suis attribuimus tribus, alii adhuc sunt in Civitate ista sive Typographiam, sive Pictoriam, Statuariam, Sculpturiam, sive Architecturam civilem & militarem, sive alias artes desideres, Artifices quam plurimi, quos, ne longum nimis texamus Catalogum, consulto prætermisimus, cum constet in una hac Urbe tot diversarum artium posse reperiri peritissimos Magistros, quot artes sunt excogitabiles, ut vel in hac gloria nulli quantumvis celeberrimæ per Orbem Civitati Viennam palmam concedere cum veritate fateri possimus.

TITULUS XI.

Gazophylacium Cæsaris, aliæque pretiosa.

Opes, quæ felicitatis humanæ pars sunt maxima, in una hac Urbe, & amplas esse, & pretiosas liquet; metiri eas, qui appetit, incolarum multitudinem, mercimoniorum frequentiam, census amplissimos, vestiga-

lia opulenta, privatorum stipendia, quæstus, munia, & sumptuosum vivendi genus perpendat; quæ cum in comperto sint omnibus, ipsum Augustissimi Cæsaris Gazophylacium hinc referre placuit, in quo uno, quod aut rarum à pretio,

tio, aut decorum ab elegantia, aut ab arte, vel natura commendatum vidit orbis, brevi veluti compendio conclusum reperies. Pro inquilino hoc tam pretioso destinatum in Aula Cæsaris amplissimum & elegans ejus habitaculum, longitudine passuum duorum, & sexaginta, latitudine septem: hic ordine decore, mole excelsâ complures exquisiti operis visuntur cistæ; suo omnes thesauro ditatæ, cujus singula recensere cimelia cum pagellæ præsentis non sustineant angustia, ea hic solum commemorare sufficiat, quæ vel materiæ, vel artis præstantiâ cæteris digniora spectantium oculos in sui rapiunt admirationem.

Ab auro metallorum pretiosissimo initium sumimus, quo hoc in Gazophylacio, & copiosa, & elegans est supellex, præ cæteris tamen memoranda videntur. Primò statua aurea Imperatoris Turcici equo insidentis, binis stipati famulis, staturæ notabilis. Secundò aurea Rudolphi II. Romanorum Imperatoris Campanula. Tertiò Catena aurea oblonga, latæque diversas Austriacorum Archiducum effigies ad modernum usque Augustissimum Romanorum Imperatorem Leopoldum Ahati incisas referens. Quartò pelvis aurea cum Malluvio aureo à Carinthiæ Ducatu dono oblata, è qua Neo-Nati Austriæ Archi-Duces Baptismali undâ lustrantur. Quintò Horologium aureum Crystallo pellucidâ obductum, quod pretio æquari nequit. Sextò Corona Domestica Imperatoria adamantibus, Saphyris, gemmisque majoribus distincta, cum Sceptro ex unicornu elaborato, in cujus supremitate saphyrus, ovi adæquans magnitudinem, visitur: pomum item Imperiale gemmis prægrandibus pretiosum, quæ tria septingentis Imperialium millibus Rudolphus secundus Pragæ fieri fecit. Alia item Corona Imperialis cum cruce, adamantibus, Saphyris, gemmisque pretiosa, pariformis illi, quæ Norinbergæ asservatur, hac Ferdinandus III. primus coronatus est. Septimò Corona Regni Bohemiæ cum sceptro, & pomo. Octavò alia Corona Regalis à Turcarum Imperatore perduelli cuidam transmissa, & superiori bello Turcico ab eodem in prælio obtenta. Nonò Fritillus aureus suis cum calculis, lapidibus pretiosis distinctis. 10. Latrunculorum lusus ex auro obryzo librarum 27. 11. Chartifoliorum lusus ex auro musivo cum aureo numismate, viginti duorum millium ducatorum. 12. Racemus aureus in Tokayensibus superioris Hungariæ vineis repertus. 13. Lamina aurea prægrandis arte chymica è metallo; alia item auri massa è plumbo transformata. 14. Pocula aurea multiformia, è quibus aliqua movente nemine raro artificio in mensis susque deque gyranur. Postremum variæ pelves aureæ, & si quæ alia hujus generis supellex.

Ab aureo ad argenteum deflectimus apparatus, de quo id unum in Gazophylacio hoc dixisse sufficiat, eum Cæsare dignum, & tantæ non impari esse Majestati, pauca idcirco adferam, eaque cæteris digniora. 1. Navis argen-

tea inaurata interno rotularum motu suis cum vectoribus progrediens. 2. Globus Cœlestis. 3. Bacchus curru vectus hirco insidens. 4. Strophium argenteum labore Indico subtilissimis incisuris cælatum. 5. Bini contexti ex argento calathi, quibus præstat paris operis quadrata sportula, ab Augustissima Imperatrice defuncta ex Hispaniis adducta, structuræ tam elegantis, ut ars sola septem coronatorum argenteorum millia mereatur. 6. Caroli audacis ultimi Burgundiæ Ducis statua argentea genu innixa, alia item Philippi pulchri Hispaniarum Regis statua argentea vivi staturam æquans. 7. Fritillus argenteus; taceo horologia artis exquisitissimæ, eaque multifaria, lances, scyphos, phiales, pocula, aliúmque copiosissimum è metallo tam pretioso apparatus,

Unionum, Margaritarum, gemmarúmque tantus hic decor est, & pretium, ut quidquid natura ex his Orbi pretiosum protulit, huc intulisse videatur. Visitur hic præ cæteris Achatès candidus, cui ternæ Romanorum Cæsarum effigies incisæ. 2. Onyx, cui insculpta Alexandri Magni effigies, duodenis imperialium millibus æstimatus. 3. Caput ex Achate cælatum quod è Sinis ad nos translatum millionum aliquot pretium ibidem habuisse dicitur. 4. Phiala ex Achate & Jaspide miro naturæ fœdere adunatis. 5. Alia ex Onyche phiala ampla, & capax auro vestita. 6. Malluviolum Achatinum à Leopoldo Cæsare decem imperialium millibus coemptum. 7. Phiala Amathystina. 8. Phialæ binæ, unaque capaxior è granato orientali cælata. 9. Amphora vasta, cum phiala ex fardonyche. 10. Lapis Lazari. 11. Major phiala è lapide Neghritico. 12. Serenissimorum Austriæ Archiducum Insignia cum Aquila Imperiali è lapidibus pretiosis vivis coloribus efformata. 13. Concha manûs magnitudinem explens, exterius Achatina, interius Amathystina. 14. Poculum prægrande è Topazio Bohemico. 15. Phiala ex Adamante Hungarico ovi anserini magnitudinem æquans. 16. Scyphus è Topazio orientali floribus è margaritis diversis distinctus. 17. Latrunculorum lusus è lapidibus pretiosis thecæ argenteæ inclusus. 18. Varia è Crystallo pocula, phialæ, lances, statux, naves, quæ inter eminent Scyphus Crystallinus capax in conum assurgens ulnarum duarum altitudine, ab Hieronymo de Miseron elaboratus, in ternas fistulas, è quibus quælibet poculum exhibet; hic scyphus convolvitur, una tamen, & indivisa ex materia efformatus, viginti Imperialium millibus æstimatur. 19. Hydria Crystallina ab Augustissima Imperatrice ex Hispaniis allata. 20. Adamas Orientalis quadratus Oeniponto allatus viginti Imperialium millium valore pretiosus. 21. Alius prior major Adamas, gemmis, pyropis, auroque vestitus. 22. Adamas Bohemicus magnitudine nucis regie majoris, formam habens Orientalis illius Adamantis celeberrimi, qui Florentinæ asservatur, Augustissimæ Imperatrici ex Hispaniis oblatus. 23. Gemma nucis myrrhistica.

sticæ magnitudine sexaginta imperialium millibus æstimata. 24. Ornatus ex Adamantibus in frondes speciosissimas elaboratus, centum imperialium millibus æquiparandus. 25. Scutum pavonem è Smaragdis exhibens. 26. Flores varii è pyropis, adamantibusque confecti. 27. Pyropi aliquot in quadrum concisi imperialis magnitudine. 28. Patina achatina, cui non artis sed naturæ solertiâ inscriptum legitur *Beato Christo*. 29. Langenula è Smaragdo Orientali basi triplici innixa nullo pretio satis æquanda; par huic cimelium apud Monarcharum Orbis neminem reperiri dicitur, magnitudinem Smaragdi hujus commemorat Lambecius in Bibliotheca Augusti Cæsaris. Paris magnitudinis bini alii pretiosi lapides hic asservantur, quivis quadraginta Imperialium millium pretium sibi vendicat. 30. Urceus è Chrysolito, auro vestitus. 31. Frameæ Turcicæ, aliæque arma, ephippia, equorumque ornatus copiosus adamantibus, auro, gemmisque distinctus. 32. Fritillus corallinus. 33. Latruncolorum lusus è Coralliis Turcicis. 34. Cista mundo muliebri pretioso, Turcicisque muneribus referta. 35. Topazius prægrandis. 36. Tabula pretiosa adamantibus, gemmis, floribusque distincta ab Augustissima Imperatrice vidua elaborata. 37. Bezoar Occidentale, & Orientale. 38. Magnes miræ molis anchoram prægrandem sustinens. 39. Hyacinthus Austriacorum insignis cum majori littera *L.* non arte, sed naturâ Magistrâ referens. 40. Linea Margaritharum, quarum quælibet avellanæ nucis magnitudinem adæquat.

Ad ea nunc quæ exquisita magis artificum elaboravit industria, devenimus, quæ cum ferè sint innumera, digniora subnectimus. 1. Varia, miræque artis è succino, ebore, cornu Rhinocerotis, unicornu opere Toreutico elaborata hic visuntur pocula, Scyphi, lances, & si quæ alia hujus generis est supellex. 2. Triremis ampla eburnea omni apparatu navali instructa. 3. Cantharus eburneus, cui Paradisus Orbis cum animantibus omnibus insculptus. Accedunt his Cantharus minor eburneus ab Augustissimo nostro Imperante, & major alter à Gloriosissimæ memoriæ Ferdinando III., tertius item à Serenissimo Archiduce Sigismundo Oenipontano rarâ dexteritate torno elaborati. 4. Sphæra præcella uno è continuo efformata cum icone minuta, cui alia superinducta visitur. 5. Pyxidula rotunda cui ab Alberto Dürer omnium artium peritissimo artifice tam affabrè incisa Salvatoris mundi Nativitas, ut triginta imperialium millium pretio æquiparetur. 6. Tabella Divorum Innocentium eadem cælato opere expressam referens. 7. Justiniani Imperatoris effigies in Concha expressa imperialium 5. millium. 8. Horologium insidente Baccho in formam doli figuratum, alterum item in equum efformatum, inequitante sua cum pharëtra Cupidine, tertium in globum circinatum, quartum testudinis, quintum cancri figuram imitatur, utrumque interno rotarum

motu lento passu progrediens. 9. Mensulæ scriptoriæ multimodæ variis exquisitissimorum artificum cælaturis exornatæ. 10. Maximiliani Imperatoris dimidiata statura lignea argenteo inclusa loculo ad manûs altitudinem assurgens, cujus antèrius capillitium Augustissimæ consortis suæ capillos exhibet. 11. Draco ingens rotis quatuor vectus. 12. Horologium in cruce Crystallina elaboratum. 13. Imperatoris Justiniani equo insidentis statua ex ære fusa. 14. Juditha Holofernem obruncans, Chirurgus item cauterium inurens, pugna tota ad S. Gotthardum opere ceroplastico vivis lineamentis efformata. 15. Basiliscus incorruptus vitro inclusus. 16. Culter spitamalis à Bohemo Rustico 1602. Pragæ in potu absorptus, tandem post novem mensium intervallum lateri Rustici excisus, Rustico per annos aliquot superstitè. 17. Cornu quod Sanctorum trium Regum fuisse creditur. 18. Colobium Gustavi Adolphi Suecorum Regis. 19. Binæ serpentum exuvix urnarum ferè 30. eorum alter Mauros 5. cum cane, alter Mauros ternos absorbuisset dicitur. Mittimus cætera, & à profanis ad sacra paramus abitum, quæ in tanta etiam habentur abundantia, ut finem non faceremus, si vel leviter singula attingeremus, unde aliqua delibare solum contenti erimus.

Atque ut ab iis, quæ coeli, terræque pretium Salvator noster vel sanguine, vel tactu suo pretiosa effecit, ducamus initium, videtur hic Clavus ferreus, qui dextram Salvatoris Crucis affixit. 2. Altariolum ab externo etiam sumptu, & pretio non æstimabile, un ionibus, Margarithis, Rubinis, & adamantibus ad omnem Majestatem excultum, asservantur in hoc sanguineæ Redemptoris nostri guttæ, pili ex veneranda ejusdem Barba, Spinæ, & Lanceæ, Columnæ, flagellorumque, quibus cruciatus fuit, fragmenta. 3. Magnæ tres Crucis sanctæ particulæ, uti & una de Purpura, altera de sindone cui erat involutus.

Præter has nullo comparandas pretio reliquias aliorum Sanctorum habentur in Thesaurio hoc sacro quàm plurimæ, has tamen inter memorandas duxi sequentes. 1. Aliquot integra Sanctorum Corpora. 2. Particulas sacras ex SS. Apostolorum corporibus, quæ in cuiusvis propria statua ex argento justâ staturâ elaborata asservantur inclusæ. 3. Os brachiale Innocentii XI. 4. Lapis quidam, quo S. Proto-Martyr Stephanus fuit lapidatus. Alias Sanctorum reliquias, quæ copiosissimæ sunt, & auro, argento, gemmisque pretiosis coruscant, non adfero: ternas illas Crucifixi Salvatoris statuas tacere non possum, quæ partim naturæ, partim gratiæ in se continent miracula, eaque Orbi ostentant. Primam in brassica quapiam membris omnibus, capillis, barbâ, &c. & corporis totius Symetriâ absolutam natura protulit, alteram in floribus cujusdam caudice tam aptè, & eleganter efformavit, ut vivere potius, ac ab artis peritissimo Magistro elaborata crederetur. Tertia illa est Salvatoris in ligno expressa Crucifixi

cifixi effigies, quæ Ferdinandum II. orantem, ac contra hostes auxilium implorantem his verbis consolata, & allocuta est: *Ferdinande non te deseram.*

Sculpta hinc quoque asservatur Beatissimæ Virginis statua, quam Æthiops infidelis nescius quid operis perficiat, tam artificiosè elaboravit, ut ad artem, & perfectionem nihil in ea desiderari queat ulterius.

Reperiuntur etiam hoc in thesauro bini raro prodigio in saxum transformati panis libones, quos scœmina quædam neglecto divino Officio, ipso festo S. Annæ die pinsere attentavit.

Referuntur ad sacram hanc Gazam infinita propemodùm auro, argento, unionibus, gemmis, lapidibusque pretiosis insculpta, formata, aut exornata Altariola, Candelabra, Lampades, Calices, Ciboria, Monstrantia, Urceoli, aliique Templorum, & Ecclesiarum ornatus, quæ vel sola enumerata librum implerent, unde his in præsentiarum superfedendum rati ad binos alios memoriâ dignos sacrarum rerum thesauros brevissimè rememorandos transgredimur.

Unus est ille, qui à Matthia Romanorum Imperatore, & Anna Augustissima illius Conjuge RR. PP. Ordinis S. Francisci in novo foro est concreditus, asservatur hic in quodam decente penès Templum majus loco, & non nisi ob reverentiam Reliquiarum accensis luminaribus à linteato sacerdote ostenditur: divisus est in cistas varias, easque capaces, ac à pretio suo, si extrinsecam solum spectes æstimationem, non satis æstimandus: Reliquiæ suis thecis, aut pretiosissimis gemmis, unionibusque distinctis involucris impositæ, ac pientissimæ Imperatricis proprio labore, industriâ, & manibus decoratæ. Præter alia Spinas ex Corona Salvatoris aliquot, ex ejusdem sanguine, &c. quæ in pretiosis ex Jaspide altariolis asservantur, integra Sanctorum Capita, ossa majora, digitos argenteis, aut Crystallinis inclusa capsulis labore, & Margaritis ab eadem Sanctissima Imperatrice exornatis ostendunt. Candelabra item 6. ex Jaspide altitudinis eximie, Monstrantias, Calices, &c. auro, argentoque insignes quàm plurimos, asservatur etiam hic rosarium granis centenis aliquot copiosum, uti & flagrum quoddam, quo in corpus suum præfata Imperatrix desæviebat: horæ aliquot in solo spectando hoc thesauro sunt consumendæ.

Alter Celsissimi & Reverendissimi est Episcopi Viennensis è Comitibus de Harrach, quem in Sacello domestico Domûs in Preineriana platea sitæ summâ veneratione, & cultu asservat: est in hoc quidquid vel de Christi Domini, Matrisque ejus Sanctissimæ, vel Apostolorum, Innocentium Infantum, aut aliorum Sanctorum reliquiis potest desiderari: Thesaurus ob id magis pretiosus, quo certius constat eum & genuinum esse, & miraculo non vulgari comprobatum: nam cum à Serenissimo Saxonie Duce (ab illo enim tam exquisitum munus hanc in Familiam provenit) quibusdam Lutheranis

Prædicantibus, ut reliquias hæc arcis concluderent, cura committeretur, dolo quopiam, an actu particulam quandam Lutheri ex Caligis resectam, ac specialem in capsulam compactam, sacris reliquiis adjunxerunt, quàm unâ cum reliquiis Ducis sigillo munitam Viennam securo itinere transmiserunt. Portatur interim ad Sacellum arca, eumque exhalat fœtorem, qui omnium nares obstrueret, ac totum Sacellum fœdè occuparet, neque evanuit fœtor iste, donec Episcopus ipse cum Clero apertâ arcâ fraudem deprehenderet, & capsulam, cui inscriptum erat: *Ex Caligis D. Martini Lutheri*, unâ cum inclusis quisquiliis combureret, quo facto, & fœtor evanuit, & fragrantissimus odor sacris ex reliquiis emanans Sacellum totum implevit.

In omnibus propè Ecclesiis præcipuè verò Cathedrali exquisitum tam quoad pretiosas reliquias, quàm ornatum, ac vasa aurea, argenteaque thesaurum reperies, quo & Divinus cultus illustrior, & animi intuentium ad Divinam honorandam Majestatem reddantur promptiores, verùm, quia vel ex solo Augustissimi Cæsaris, binisque præfatis sufficienter Viennensis Urbis tam sacræ, quàm profanæ divitiæ, & orta exinde gloria abundè constat, ad alia quæ titulo huic annecti possunt transimus.

Inter hæc primo loco memorandum venit Technophylacium Aulicum, quod in ipsa Aula videri potest, exquisitis picturis potissimùm, aliisque tam auro, quàm argento, ebore, lapidibusque pretiosis rebus celeberrimum, ut vel hoc unicum in thesauri nobilissimi vicem subire, & computari posse videatur. Varia hic multimodis clarissimorum Pictorum, aliorumque Artificum raris prodigiis refertâ, eaque amplissima longâ serie obijciuntur hypocausta, in quibus quidquid vel aspectu jucundum, vel arte mirandum, vel pretio est summum, magnâ voluptate oculerum aspicitur, hinc tam sacræ, quàm profanæ imagines à variis aulis ad nostram hanc transmissæ, quarum levissimæ aliquot millium imperialium pretium transcendunt, plurimæ etiam 30. 40. 50. & plura millia superant: tanta aliæ arte, tali penicillo elaboratæ, ut præter vocem ad vitam nihil aliud desideres, aliud nihil exposcas. Præter imagines, & picturas rarissimas spectanda proponuntur Idola auro, lapidibusque pretiosis expressa, & cultum, habitumque eorum, quæ ab idololatriis diversis in mundi partibus, remotisque terris adorantur, multa item numismata aurea, Cæsarum Romanorum effigies auro, aliisque sumptuoso metallo, aut gemmis cælata: Urbes etiam, & munita, quæ vera exprimunt aliorum Regnorum Præsidia, quarum quædam Augustis manibus, & labore ad vivum sunt elaboratæ. Verbo nihil, quantumvis innumera ibi reperies, est, quod suam non mereatur laudem, suam sibi non vendicet æstimationem.

Ad aliud conservatorium amplissimum à Technophylacio, cui ab Ehippiis nomen est impositum, te duco: Videbis hic arte mirâ, majoribus sumptibus, & ingenti pretio, ac ad Cæsarem

Taream exornata pompam Ehippia, lora, stapedes, phaleras, aliūque tam equestrem, quā currulem apparatus, quem vel diversi Imperiorum, & Regnorum Monarchæ ad luxum potiùs, & splendorem, quā usum ordinariū excultum nostram in Aulam dignum Cæsare munus ablegarunt, vel ad pompam, & Majestatem Augustissimi Imperatores fieri curarunt: jacet hic, & nullus suo est argento, aut auro honos, omnia gemmis rutilant, omnia pyropis coruscant, & vel ipsam stëllarum ad invidiam noctem illuminant dispuncti loris, ehippiis, & stapedibus adamantes, ut vel hoc dixisse sufficiat, inestimabilem his unis inesse valorem, ac pretio pretium, quod tempore Salomonis fuisse legimus, obrutum fuisse, ac viluisse.

A loco isto Vastam ingredimur Aulæ Cameram, ubi varia asservantur peristromata, qui-

bus arstanta, tantusque valor; ut sola hæc communi sensu eorum, qui ea coram & viderunt, & stupuerunt, Regni alicujus integri pretium suo pretio adæquent: alia acu picta historias integras, pugnæ, bestias, simillave alia vivis coloribus exhibent, alia filis aureis, argenteis, gemmisque superba oculos intuentium pertrungunt, alia ex holoserico fimbriis aureis locupletata pompam, & Majestatem exhibent non vulgarem.

Taceo alia, eaque quā rarissima, & quā plurima Aulæ Cæsareæ, & vel ideo Urbis Viennensis decora: certum esto, eam esse his in Theauris Viennæ gloriam, cum qua nulla per Orbem Civitas, nullæ exterorum Principum opulentia valeant comparari.

TITULUS XII.

Horti, & loca recreationi assignata.

Magnam olim in sumptuosis extruendis viridariis vim locabat antiqua Nobilitas, eaque iis exstruebat impendiis, quæ ad luxum potiùs, & splendorem immoderatum, quā ordinatam relaxationem animi serviebant: miramur adhuc pensiles Babylonis hortos, eosque Orbis prodigiis adnumeramus, dum vel eos mortuis librorum lineamentis videmus adumbratos, easque trabes suspicimus, quibus tanta imposita moles, stratas pavimento arundines asphalto compactas, aquarum receptacula, proceras arbores aurâ quasi sustentatas, amplissimum, & pedes viginti duos spissum latitudine murum suspicimus, verbo machinam tantam testudinibus fultam, opus superimpositum operi dilaudamus, eoque humanum in colendis, aut struendis hortorum formis progressum fuisse ingenium; ut qui oculari eos non probavit experientia, fidem propè abnuat recensenti. Fabula sit, quod de Hesperidum Pomario Poëtæ commemorant, vel de Adonidis Hortensibus del cœis referunt alii, illud certum est Viennensi Floræ areolarum suarum non deesse illicia, sed civitates reliquas in amœnum, ac floridum posse provocare certamen. Et licet inter ipsa Urbis mœnia neque aded copiosa, neque amplitudine suâ vasta possint esse vireta, ea tamen, quæ tum in aula Cæsarea, tum plerisque Religiosorum Cœnobiis, tum privatis Dominorum quorundam palatiis, tum ipsis in Urbis reperiuntur mœniis, ejusmodi sunt, quæ pascere queant virore oculos, odore nares, amœnitate totum hominem recreare. Majores sunt suburbanæ hortorum delicia, quas, quia non minùs ipsi Urbi quā jucundæ, tam gloriosæ, levi pennâ more nostro percurimus, illud obtestantes, ne, si fors prætereamus aliquos, alios commemoremus, id vitio, aut culpæ nostræ, sed

eorum, à quibus id accepimus minùs solerti indagini adscribatur.

Primarios itaque, & tam à rerum varietate, quā Venustate, & Magnificentiâ memoriâ dignos in Suburbis Leopoldinis recensent præ aliis antiquam Cæs. Majest. Favoritam, ut nuncupant, quæ tempore Viennensis Obsidionis vastata quidem, sua tamen adhuc hodie habitæ magnificentia vel ex ipsis ruderibus ostendit argumenta.

In iisdem Suburbis diversis tamen locis sunt horti celebres, Principis de Montecuculi non procul à Prater. Com. Colorado propè perticam vexilli (*Sahnstangen*) Com. de Flasching, penes hortum præfatum. Com. Loschi, &c. Com. Volckra, Com. Zernini ad ripam brachii è Danubio profluentis, in loco, quem intra salices dicunt. Com. de Weissenwolff penes FF. Misericordiæ. Com. de Oetting ad Danubium. Com. de Lamberg ad ripam Danubii, D. de Aichpigl, & Lebenthurn.

In *Rosau* præter alios plures, quos omitimus insignes sunt, & digni calamo Principum duorum unius de Dietrichstein, & alterius Liechtensteinii. Comitum item ab Alheim, Kueffstein, Harrach, Colaldo.

In platea picarum vocata Comitum Dietrichsteinii, Melicensium Præfulis, Aulici, Regique ærarii Præfectorum, unâ cum horto Vorsteriano.

In via Regia Viennensium Episcopi è Comitibus de Harrach, Com. de Paar, Dominorum item ab Albrecht, Hellinger, & Partilotti horti sunt singulares.

In *Widen* præter Augustissimarum Majestatum Favoritam in paucis celebrem, inveniuntur horti alii non pauci, quos tamen inter primatum exercere dicuntur Comitum de Starrhen-

berg, Com. de Zternini. DD. de Rechron, Binder, & Scheller.

In platea Lutea vulgò *Kottgassen* / D. Baronis de Seel.

In *Neubau* Palatini Hungarici, & Principis Esterhazi: DD. de Andler, Albrechtspurg, & Enzin.

In fossa argillacea ad aureum agnellum hortus est à gratia multum amabilis.

Guntendorpii Episcopi Jaurinensis è Ducibus Saxoniae. Marchionis de Obizi. Com. de Königseck. Baronis ab Opper. D. Secret. de Mayern. Quo etiam referimus nondum absolutum, sed vel ab ipso jam exordio suo sumptuosum, qui unà cum Magnifico Palatio favoribus Augusti Rom. Regis in Schönbrun mirà arte, & industrià pro dignitate tanti Principis adornatur.

Omnes hi vel vastitate immensi, vel ab ædificiis raris, & superbis pretiosi, vel à floribus, fructibusque aliarum Regionum mirandi, peristromatis arboreis, sylvulis integris, statuis, picturis, aliisque hortensibus deliciis amœni non minorem Viennensi Urbi gloriam, quàm animis ipsis genuinam delectationem pariunt, & voluptatem.

His Hortorum amœnitatibus non possumus non subnectere delicias alias, quas Urbs tota ex amœno arborum virore, pratorum varietate, fluviolorumque gratioso strepitu, umbrâ, aëreque jocante, ex vicino sibi post pontem loco excipit, quem *Prater* vulgari nomine compellant: Locus iste Suburbii Leopoldini conterminus eam habet in se amœnitatem, quæ & ipsas cum primariis Ministris Cæsareas Majestates sæpius sua vi sinu, venatione, aliâque recreatione refocillat, & copiosam serum etiam in tempus nobilitatem allicit, & invitat ad hilaritatem, locus ob id verè pretiosus, ac dignus, qui reliquis suam ob amœnitatem hortorum illicitis comparetur.

Inter alia recreationi dicata, qualia copiosa tam Urbs, quàm annexa Civitati Suburbia numerant, in quibus variæ pro virium mentisque relaxatione exhibentur spectacula, numerandæ veniunt Domus Comicæ, & sphæristeria: illas quod attinet præter id, quod in Cæsareo, & Academico Societatis Jesu Collegio, ac Domo Professæ, in quibus coram Augustissimi

mis Majestatibus, spectante tam Nobilium, quàm populi confertâ multitudine Dramata exhibentur, ipsa in Regia novum, & amplum non dudum erectum cernitur Theatrum, quod à Scenarum varietate, commoditate, & reliquo apparatu comico non parvam sibi vendicat commendationem. Binæ adhuc aliæ habentur in Urbe Domus comicæ, quarum una in platea ad portam cœli, altera in platea simplici dicta sita est: Ubi frequenter per anni decursum tam ea, quæ aures, quàm quæ oculos ingenuè valent delectare, curioso spectatori cū hilaritate proponuntur.

Sphæristeria, quantum accepimus quatuor numerantur, ubi suam ad artis regulas dexteritatem amantes pilæ ostentant variis: in aliis albis, nigris in aliis pilis luditur: primum non procul ab Aula Cæsarea est erectum, ad portam cœli situm est alterum, tertium penes Monasterium ad Scotenses dictum: quartum tandem penes RR. PP. Ord. S. Francisci in Domo Albiana reperitur.

Inter loca recreationi servientia, non minimam sibi partem vendicat quidam Augustissimi Imperatoris locus, quem ab ædificio *Neugebati* appellant, asservantur hic diversa spectatu digna animalia suis divisa repagulis, & in certa fora distributa, Leones, Ursi, Tygrides, Lynces & aves rarissimæ, quarum una molis, & magnitudinis justæ pro plumis setis, aut quasi pilis est obducta, altera hæc spectatur bestia, cui Carpophoro nomen est inditum: accessit novissimè à Turcica Legatione allatum par Pantherarum tam cicurum, ut Vertagorum locò lepores capiant, eosque ad eum, qui curam illarum habent, apportent, & absolutâ venatione raro spectaculo equis veluti caniculi insideant, & assessori suo blandiantur, hæc tamen adhuc Turcæ cuidam, qui curam earum ulterius gerat, concreditæ.

Hoc etiam titulo non prætereundum judicavi spectaculum aliud, quod in Leopoldina quotquot Dominicis, festisque diebus æstivo tempore ad Leonem aureum vastâ in Domus area pergulis bene instructa copiosis semper spectatoribus exhibetur, ubi Urforum, Taurorum, ac aliarum tam cicurum, quàm ferarum bestiarum venationes instruuntur. Reliqua, quæ passim in domibus aliis reperiuntur lubentes prætergredimur, ac rebus aliis immeramur.

TITULUS ULTIMUS.

Magnitudo, & Ambitus Urbis.

UT Operi nostro finem imponamus, adjungimus coronidis locò quod titulo secundo promissimus, Urbis Viennensis Magnitudinem, & capacitatem, quæ cū in celeberrimis etiam per Orbem Civitatibus inter prima earundem numeratur decora, non in mediocri *Viennæ Gloriosæ ornamentum ce-*

det, & commendationem, cū, uti sequentibus ostendetur, maximas etiam Urbs nostra per Orbem Urbes, si non superet, certò amplitudine suâ adæquet; pro comperto enim habemus circuitum illius, si unà cum Suburbii, quæ vastissima elegantissimis Urbibus non imparia ipsorum hostium testimonio numerat, compute-

ur (quemadmodum ex Mathematica quapiam demonstratione anno elapso facta, accepimus) esse 20830. passuum, quæ sanè circumferentia ingens est, & propè immensa. Utautem hanc cum aliis Urbibus comparationem instituat, eas, quæ ob amplitudinem suam celeberrimæ censentur, commemorabimus, additis Authorum, qui earundem magnitudinem exploratam habuere nominibus: A Principe Urbium Roma exordium sumimus, hæc ut Lipsius l. 3. de Magn. Rom. c. 2. testatur, cum suburbii ad Ostia usque potentia in circuitu suo olim occupaverat 50000. passus, jam verò postquam à Gothis est vastata ad 21. vel 22000. passus esse redactam ajunt; David Frölichius tamen Cæsareopolitanus Mathematicus, qui Lipsio pluribus annis est recentior, Romam non nisi 20000. suo circuitu moderno continere tempore asserit, ex quo illam Viennâ 830. passibus inferioriorem esse cognoscimus.

Constantinopolim Romæ subnecteremus, nisi eodem Lipsio teste illam Romæ circuitu, & amplitudine suâ parem intelligeremus, adeoque & hanc à Vienna superari cognosceremus: quare Româ Neapolim quæ cognominis Regni Metropolis est concedimus: hæc testante Ludovico Gotofredo in Archontologia Cosmica non nisi 7000. passus suo complectitur ambitu, quare integris 13830. passibus à Viennensis Urbis magnitudine eam deficere est necesse.

Neapolim Venetiæ, uti idem Frölichius Author est 1000. superant quidem passibus, 12830. tamen à Viennensis Urbis amplitudine superantur, quæ, quia sunt amplissima Italiae Urbes, nulla alia est, quæ cum Vienna in comparationem venire queat, unde in Galliam ex Italia transitus.

Parisiensium vastissima totius Galliae Civitatis (reliquæ enim ob magnitudinem suam non admodum commendantur) amplitudinem non nisi ex copia incolarum, cum nullum de circuitu ejus Authorem repererimus, licet colligere, Urbis hæc, ut Nicolosius, Maginus, & Frölichius testantur 500000. Incolarum continet, Lipsius tamen reclamatur, eamque lib. 3. de Magn. Rom. cap. 3. ad 400000. suo tempore redactam numero defendit: Verùm quidquid sit de Parisiensium Incolarum numero, illud certum videtur, vel parem, vel ampliorem hominum multitudinem Viennæ degere, cum constans est opinio etiam ultra 600000. numerus Viennæ habitantium excurrat, quod vel exinde colligitur, quod vel in unico loco suburbiorum, cui à S. Udalrico est nomen ante modicum tempus 45000. personæ fuerint numeratæ. Cæterum ut ad solidiora nos convertamus, platea longissima Parisiorum juxta præfatum Frölichium ad ipsam Civitatis portam extensa, adeoque Urbis diameter, non nisi unicum milliare Germanicum, seu 4000. passus adæquat, sequitur proinde juxta regulam Adriani Mezii totam circumferentiam Urbis 12566. passus non posse excedere, quod etiam confirmare videtur dictum illud Caroli V. Imperatoris Gloriosissimi,

qui cum aliquando Lutetiam à magnitudine tantopere celebrari audisset, se Chyrothecam habere reposuit, qua Lutetiam operire posset, Gandavum videlicet intellexerat Flandriæ Caput, quæ Urbs verò in Latinum Gallico idiomate Chyrothecam significat; cum igitur ut Joannes König eruditissimus Geographus in *Vestigiis suis Mathematicis* affirmat, Gandavum ultra 12000. passus suo in ambitu non multum complectatur, consequens est, & Parisios, & Gandavum Viennensis Urbis magnitudinem non adæquare.

Verùm ut etiam in Lusitaniam nos convertamus, Ulyssipponem in comparationem adferamus, quæ Regni illius Urbis Princeps, & omnium est amplissima, sed & hæc ut sæpius memoratus Frölichius confirmat non nisi 8000. passus ambitu suo complectitur, atque adeò cum Vienna in magnitudine componi non debet.

Ne tamen sola in Europa nos detineamus, Oceanum conscendamus, & in Orientem vela faciamus, oggeret se illico, quæ reliquas inter Urbes primatum tenet celeberrima Goa. Verum hæc ut ait Lipsius ambitu 9000. passuum terminatur, ac vel ideo 11830. passibus à Vienna exceditur: ac ut etiam alias, suis quidem jam rudibus sepultas revocemus in memoriam, Persepolis celebris quondam Imperii Persici civitas 20000. passus numerabat in circuitu: Tauris mediæ Metropolis 16000. complectebatur, sed utraque Viennâ inferior, utraque superior est Vienna.

Et ne nimium prolixi simus, Cairum modernis etiam temporibus non tam Ægypti, quàm Orbis universi celeberrimum Emporium præmemoratis adnecto: Hoc uti Vansleb. in *Rel. de Ægypto* pag. 117. scribit 15. Germanica miliaria, seu 60000. passus sua in circumferentia numerabat, sed etiam huic, si debitam proportionem observabimus Vienna potest comparari: nam Cairum quod attinet, nosse oportet, demissas plerumque casas potius quàm domos in illa Urbe reperiri, quæ unius contignationis altitudinem non superent, cum è contra hæc in Urbe nostra omnes ferme ad tres, plurimæ ad quatuor, & nonnunquam ad quinque contignationes ascendunt, in quo si defectum aliquarum per excessum aliarum suppleamus, omnes saltem trium contignationum continebunt altitudinem, quod si igitur una contignatio separetur ab altera, & in unam locaretur una juxta alteram planitiem, triplo Viennam fore majorem, quam superius recensuimus, & quæ prius suo in circuitu passus habebat 20830. jam habituram 62490. adeoque non parem solum, sed etiam Cairo majorem passibus 2490.

Una restat adhuc magnifica illa, & antiqua Babylon, cujus tota circumferentia uti P. Kircherus in sua turri Babel lib. 2. Sect. 2. asseverat 365. stadia seu 45615. passus continebat, quæ & ipsa olim ædificia habebat augusta, & alta, quæ eodem modo abscindi, & juxta se poni potuissent, ut vel huic soli Vienna impar, & amplitu-

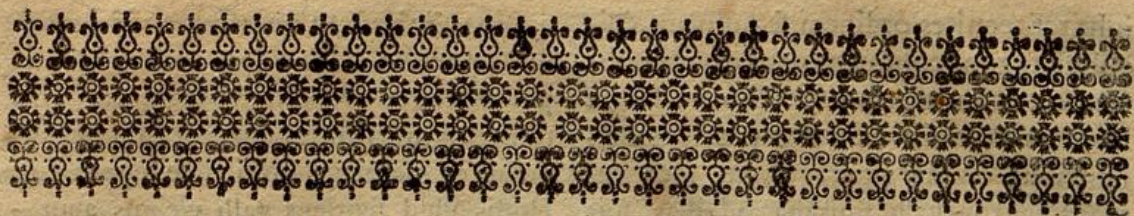
plitudine sua minor videatur. Verùm quamvis moderno tempore Babylone minor circuitu sit Vienna, si tamen proportionem ab augmento intra 60. circiter annos vel 70. factò, ad futurum intra totidẽm annos augmentum inflituamus, reperiẽmus Viennam Babylone ipsa futuram ampliorem: Vienna enim intra annos 70. circiter non obstantibus lue dirissimã, & diuturno, cruentoque bello ita est aucta, ut quæ sub Ferdinando II. Imperatore Gloriosissimo ultra 80000. homines non numeraverat, jam numerum 600000. superet, quanta futuris 60. vel 70. annis sperare licet incrementa? Certò si terminum istum juxta Arithmeticæ leges per regulam auream inquiramus, comperiemus, intra spatium annorum 70. hominum 3900000. in censum esse redigenda: Cùm autem Urbs ipsa vix amplius plures, quàm defacto continet possit recipere incolas, sequitur locum ipsum proportionaliter in tantum augendum esse,

quantum ipse incolarum numerus augebitur, cùm igitur hic sexies, & media parte major sit, consequens est, ipsam Civitatem sexies, & mediã parte majorem fore, atque aded in tota sua circumferentia numeraturam 136395. passus, qui æquivalent 34. minoribus Germanicis miliaribus, & 395. passibus, & hoc ipso Babylone futuram ampliorem.

Atque hæc sunt, quæ de Viennensis Urbis gloria differenda judicavimus, plura de eadem majora, & laudabilia dicturi; si instrumenta ad hoc debita, aliorumque, quorum petimus subsidium, ac tempus amplius habuissẽmus: quemadmodum enim unio in concha absconditur, quæ aliorum oculis obijcitur, & suum intus servat thesaurum, sic Viennensis Urbis gloria, quam hoc libello proposuimus, gloriæ illius, quam longè majorem habet Concha est, ex cuius venustate, & splendore facillè latentis decus preti licet conjecturare.

F I N I S.

APPENDIX

De

Explanatione obsessæ & feliciter secundâ vice liberatæ Viennæ.

Ostquàm Vienna Austriæ Metropolis Cæsarea & Archiducalis Residentia Anno 1683. die 14. Julij à fervissimo Turcarum Exercitu circiter 170000. armatis militibus valido sub Ductu Jussuq; Grandis Veziri Karæ Mustaphæ Bassæ circumvallata, 17. die ejusdem utriusque interclusa fuit. Hostis fossas ducendo mirum in modum appropinquando à dextra sinistraque suis lineis adjuncto semilunæ velo contestus ante Arcis & vulgò Lôbel suggestum contrascarpæ vicinus linearum designatu incursionem, ita conduxit ut unicuique nostratum frustra & incassum (etsi unâ vice tentatum) istius munimentum profundasque sesqui viro fossas curriculares invadere videretur.

Quamvis durante hostis aggressu à nostra parte optimè prævideretur, interque horrendos Formentorum mugitus inter devastatas hostis gallerias omni fortissime interruptui repugnaretur; tamen iste continuatâ ferociter invasione contrascarpis, Revellinisque superatis in fossam ambo inter invasa suggesta commodi majoris spe irruendo profundis ejusdem lineis adductis humo plenè tectus enominatis suggestis tribus in locis apperitis, in cortinis & similibus vallis recentibus cuniculis accensis plurimâ peditatûs parte interfectâ & vulneratâ civitatem per 9. hebdomatum intervallum angustiis oppressam ita

enervavit, ut secundum cujuscunque judicium extremè tentandi causâ excurrere fas esset. Exinde sua Cæsarea Majestas (ut manifestum) & sacrum Romanum Imperium ob tam loci Celebris jacturam in summo periculorum casu versata superflua successum adminicula conquærendo, nos auxietate sollicitatos gratiosissimè adjuvando restituendæ libertati paternam operam navavit. Itaque serenissimus Elector Saxonie Joannes Georgius III. in propria Persona suo cum Exercitu 11000. militibus armatis effectivè proviso, quippe 6000. peditum. 4000. equitum. 1000. Dragonorum. Compagnia Incendiariorum, unâ cum corporalibus equitum excubiis, tormentis quoque bellicis selectis stipatus. 8. die mensis Septembris, Cæsareis, Palonicis, Bavariis, Francicis, aliisque confœderatis Cohortibus adstantibus se se adjunxit. Quibus conjunctis eodem die aciei ordo (ut hîc in ære habetur) designatus fuit. Sed tamen animadvertendum quod Regipoloniæ, Cæsarea Majestate ita postulante, de Bavariis, Saxonie & Francicis, in summa 4. Batalliones concessæ fuerint. Quâ de causâ 5. tantum Battaliones de Saxonie in prima linea designatæ fuerunt. Postero die 9. Septembris campo Tulnensi relicto ad montem Viennensem integer Exercitus se admovit. 10. ejusdem pedites, superioris sylvæ montem obtinebant. Saxones dextrorsum Collem proximum Kalenbergæ adjacentem conscendunt. Reliqua peditatûs turba valli

A

inhæ-

inhæret, equites ordinem sequuntur. Aliquot Dragoni commemorato monti transcendendo se committunt. Quo sua Regia Majestas Poloniæ cum aliis præclaris Belliducibus omnia perscrutatum loca veniens in rupevalli finitima vigilias suis Heyduckis agendas mandat. Elector Saxonix ex jussu Regis Poloniæ aliquot Battalliones ibidem, hoste forsan Heyduckos repulsuro locat. Isto die non singularis armorum commotio oriebatur. Sequente vero 11. Septembris tota peditum cohors Kalenbergæ se admovebat. Saxonicus pedites occasione ejusdem loci serviente festinando Exercitui præveniebant. Qua propter illi jam jam propemodum montem transcendentibus ad pares lineas ducendas expectant. Renunciato de montis altitudine, simul ac hostis absentiam, visis Turcis Battallionatim in altera montis parte appropinquantibus, Saxones, etiam si Cæsarei impediendo valle latè diffusis & reliqui medium montis obtinerent, illum tanquam prærogativam hosti rescisuri conscendunt. Hoste in medio montis stare conspecto, Saxonicus residua cohorti associati sinistrorsum, perustum Monasterium ordinis Camalduensis (37.) antiquam arcem (36.) simul cum Cæsareis obtinentes muniunt unum Cæsareum, duo Saxonica tormenta, quibus hostemangebant, plantant. Hostis per quondam temporis spatium Dimirans cum liberis pauculum retroversus sese proximis infossis abscondit. Nocte durante nihil peragebatur, usque ad 12. diem Septembris aurorâ jam surgente Cæsarea & Saxonica Soldatesca de Monte pedetentim descendens loco bene accommodato cui omnium aspectus serviebat, insidet. Siquidem in pede Montis excrementum Saxorum viro aliorum assibus circumcinctum Cæsareis & Saxonis Battallionibus primæ lineæ ad prærogativam adfamulantur. Quam primum ferociens hostium insultus non solum per vallem adversus Saxones, verum etiam Cæsareos non procul ab istis retro rupem latitantes exercebatur. Subinde Saxone citato pede cacumine Montis relicto deorsum volantes 2. Battallio-

nes in valle hostem necessitate adstringendo se ponunt. Ut eidem in fine Montis prærogativa hosti denegaretur. Hac temporis instantiam reliqua Battalliones advolantes perbene hosti sese opponunt. Hostis illud sentiens valli vicinus appropinquat, peditatus illius occulta hic illicque loca quærit è quibus Cæsareis Saxonis que peditibus explodendo timorem incutere studebat. Qui è contrâ pedites suo in loco commorabantur donec hostis à sinistra adveniret. Ad hæc Saxonum pedites in sinistro cornu adversus hostem se converrunt. Hostis in valle saxifrutetis bene munitus Cæsareos Saxonicosque à fronte nudatos igne continuo sollicitat. Interea peditibus francis restantibus (d) à quorum Commendatore petitur Bellidux Reüs, ut suis cum Battallionibus se adjungeret, mittitur, quoniam hosti Saxonum tergum invadendi magna prærogativa fuit. Is vero bellidux Reüs prompto animo, suum Polimarchum principem de Waldeck francorum Commendatorem sua cum Battallione sine Jussu non cedere mandasse, profecti exinde Saxonice Battalliones divisæ ad tertiam lineam versus vallem ita se movent, ut hosti impetus abdiceretur, & peditus securitatis studio ex tribus lineis una cum 2. frontibus formare necessitaretur. (ab) interim ab hoste Battallionibus primæ lineæ explodendo, non mediocris jactura inferebatur, cum ille contactus; Cæsarei econtrâ & Saxones nudati, hostili postposito indagatæ aptius eundem expellere videbatur. Idcirco Turcæ à 2. Battallionibus Cæsareorum peditum, in quos illi (ut prædictum) barbarè irruebant, sub Ducis de Croy ductu sursum Montem urgebantur. Turcæ vero descendentes in altera Montis parte Cæsareos ita aggrediebantur, ut hoc in conflictu prænominatus Dux de Croy vulneratus, illius frater occisus fuerit. Exemplo Ludovicus Marchio Badensis turmam Saxonorum Dragonorum ex secunda linea sinistri cornu de equis descendendum stipatus succurrendo hostem prorsus de Monte singulari Saxonorum tormentorum ope depulit.

Infan-

Infanteria Saxonica hostem à fronte invadendo ita perturbat, ut imminentem tergo montem velocissimo cursu confugere coeretur. Saxones cum Cæsareis illum subito insequentes in cacumine Montis sese locaturum propellunt. Hoc instante reliquæ Saxonum Batalliones in valle (ut ante visum) latitantes hostem crudeliter à tergo cædunt. Ille vero in fossis peramplâ planicie explicatis cum quibusdam vexillis hæsitans continuante igne impediabat ne nostratibus ad incursum cū reliquis in monte stantibus conjunctio præstaretur. Quapropter aliquot de istis Commendati hostem ad latus invadentes ad castra deserenda urgebant. Quâ retrostantibus Batallionibus ad reliquum exercitum sese admovendum via præparabatur. Elector Saxonix Montis apicem transcendens suis Belliducibus hac semper in actione pedites dirigentibus favorem exhibens, optando, ut, ni sinistrum cornu duxisset in propria persona illis adfuisset. Postea infanteria Cæsarea in monte conscensò castra metabatur. Hactenus horâ secundâ pomeridianâ in dextro cornu nihil fiebat. Attamen reliqui pedites unâ cum cornu dextro in sylva apud Dorenbach latitantes ad pugnam parati ordine aciei versus hostem se conferebant. Fortes mox turmæ dextrum cornu invadentes videbantur. Aliquot etiam Turcæ à sinistro usque in vallem in vasi parimodo illuc tendentes dextrum cornu aggrediebantur. Hosti aliquot Poloni occurrentes repellebantur. Qui igitur 4. Batallionibus Infanteriæ, à Cæsareis, Bavaris, Saxonis & Francicis ex postulatu Regis Poloniæ ante Conscensionem Kalenbergæ traditis ante dextrum cornu ad prærogativam positus sese associabant, cum dextrum cornu periclitatum esse videretur, demum. Hussari se adhærentes hostem aggrediendo in fugam negabant. Hoc temporis fluxu Dux Lotharingiæ cæteris cum Cæsareis Belliducibus in Montem veniens actionem Dextri cornu usque ad finem spectabat. Hoste fugam capessere viso, Consilio Polimarcho Goltzen à Belliducibus approbato, victo-

ria insequendo hostem reportabatur. Dux Lotharingiæ hoc peracto de Monte revertebatur. Cæsarea & Saxonica Infanteria cunctis Batallionibus stipata de cacumine Montis descendebat; Turcæ in valle hoc conspecto in priora sua castra revertentes ad sinistram aliquot 1000. congregabant. Hostis præterea vallum obducendo 6. tormentis de ære (e) munivit. Quibus tamen semper alte Inimis fulminabatur, idem altitudinem Disputaturus videbatur, Cæsarei, Saxonicique ad prælium parati monti imminentes altitudinem opinione hostem aggrediendi super eminebant, ille jam jam se castris (f.) dedit, Saxonis exinde ad prædam hæc 6. tormenta erant. Perdurante conflictu sub vesperum intra 5. tam & sextam horam Ludovicus Badensis cum Saxonis, Hauslericis Dragonis unâ cum medio Wittenbergico Regimento & aliis turmis usque ad contrascarpam portæ scotiæ vulgò scoten Thor sese admovendo quamprimum mutuo consensu cum Commendatore comitæ de Starenberg hostiles fossas cuniculosque hucusque à militibus fortiter confirmatos corruendi causam præbebat: hostis ex castris suis usque ad ultimum momentum horribili tormentorum boatu, fero bombardum jactu, crudelique tumultu, quasi palma in Manibus suis adhuc viresceret, continuabat. Nostrates ad extra (modo concluso) in fossis à tergo invadentes hostis 2. tormentorum versorum igne angebat. Cum Janitscharis paulisper peracto conflictu Turcæ è lineis, omnibus relictis fugientes nostrates e civitate corruentes non expectabant. Nostrates è civitate sub maturum lucis ortum irrumperere Approchas præsumentes nec unum è Turcis reperientes omnia prædæ attributa sine ullo insultu puncto superabant. Poloni Capitalia hostis castra ingrediendo grandis Veziri tentoria unâ cum adjunctis prædabantur. Hoste sumo illius diei manè cum magna equorum & Machinarum curuum copiâ, cum multis 1000. militum castris à tergo relictis adversus Schwächam confugiente gratissima e-

dem vespero nova à generali adjutante comite de Ausperg suæ Cæsareæ Majestati Thirensteinæ retro Cremsam illo tempore residenti adferebantur. 13. Septembris manè Rex Poloniæ, Electores, Baviaræ, & Saxonæ, Dux Lotharingæ simul & præsentis principes, belliduces hostis Approchas circa civitatem recognitari adveniebant. 14. ejusdem sub meridie sua Cæsarea Majestas per naves sub ternum tormentorum salve circum civi-

tatem exiguò Aulicorum Comitatu adstipulata Viennam felicissimè attingebat, ubinam suæ Cæsareæ Majestati portum obtinenti, ambo Electores Baviaræ & Saxonæ, Dux Lotharingæ, reliqui Principes & Belliduces unà cum ingenti populorum turba ad ripam Danubij obviantes de felicissima civitatis liberatione congratulabantur. *Adhæc* te Deum laudamus solenni pompâ. In Basilica S. Stephani cantabatur.

F I N I S.

